

ΛΕΣΒΙΑΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟ, ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΟ
ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ

ΜΥΤΙΛΗΝΗ ΟΚΤΩΒΡΗΣ 1944

ΤΕΥΧΟΣ ΕΚΤΟ

Η ΛΕΥΤΕΡΙΑ ΤΗΣ ΣΚΕΨΗΣ

Υστερα απ' τούς σκληρούς αγώνες του Έλληνικού λαού και την εξασφάλιση της λευτεριάς του έβαλαν μερικοί για ιδανικό τους την προμεταξική λευτεριά της σκέψης.

Ποιά όμως ήταν αυτή η προμεταξική λευτεριά της σκέψης; Πότε ο λαός μας είχε την δυνατότητα να εκδηλώσει ελεύθερα την σκέψη του και να αναπτύξει το πνεύμα του; Πώς ήταν δυνατό να σκεφτεί ελεύθερα ο πολίτης, αφού το σχολείο τον κρατούσε μακριά από τον άνοιχτον ορίζοντα της μόρφωσης και του θόλωνε το μυαλό με τις πιο εγκληματικές προλήψεις;

Είνε γνωστό πως μπορούσε να δει τα προοδευτικά κινήμα-

ταντούσε πνευματικά ανάπηρος. Μέσα σ' ένα στενό και στάσιμο πεδίο, πούχε όλα τα γνωρίσματα μιας ύπουλης διαστρέβλωσης της αγωγής έβλεπε μοιρολατρικά τη ζωή. Μέσα σε μια κοινωνική παραζάλη και αποτελμάτωση, όπου ο Τύπος ήταν εξασθενημένος από το κεφάλαιο, ή δημόσια σκέψη διαμορφωνόταν σύμφωνα με τα συμφέροντα των απόκορφων και άπληστον τράστ. Η πονηρή και υστερόβουλη σκέψη, που πήγαζε από τον στενό οικονομικό υπολογισμό, εξουθένωνε το πνεύμα και περιορίζε τις φτερούγες της σκέψης. Ίσαμε τα σημεία πούθελε αυτή για όφελός της.

Είνε γνωστή ή δράση και του μεταξικού κράτους με το ρετσινόλαδο και του προμεταξικού με τα αντιρατικά νομοθετήματά του (ελευθερία με

ιδιώνυμο). Τόσο στην μία, όσο και στην άλλη περίπτωση κατόρθωναν να φτάνουνε «ψηλά» μόνον εκείνοι που δέχονταν να κίνουν τα στραβά μάτια στους «μεγάλους».

Ποτέ δέν είδε ο τόπος μια σοβαρή και ειλικρινή αναμορφωτική προσπάθεια. Το «κράτος του χωροφύλακα» χτυπούσε κάθε τόσο το διανοούμενο επίσημα και φανερά, σβήνοντας παντού τη φλόγα, που σελάγιζε έδω και κει μέσα στα πνευματικά σκοτάδια. Έλευθερία σκέψης σε μια εποχή που για να κρατηθεί κανείς στα πόδια του έπρεπε να δοθεί όλοψυχα στο κόμμα που λάχανε να κυβερνά τη χώρα! Έλευθερία σκέψης και σ' ένα κα-

Με τον αγώνα που ανέλαβαν το ΕΑΜ και ή ΕΠΟΝ για το ξεσκάβωμα των Έλλήνων χαρίζουν τώρα σε όλους τούς πνευματικούς μας ανθρώπους την δυνατότητα να διαφωτίσουν τον λαό και να σκορπίσουν τα σκοτάδια της άμορφωσίας και των προλήψεων, μεσ' στα όποια δρούσε ή συμμορία των έκμεταλλευτών. Τα «Λεσβιακά Γράμματα» δέν πρόκειται να εκφράζουν τις επίσημες απόψεις καμμιάς Οργάνωσης. Φιλοδοξούν να είναι το όργανο όλων των ντόπιων διανοουμένων που θα είναι πρόθυμοι να συντελέσουν στο έψηνημα εκείνων που ό φασισμός ζήτησε να καταστήσει πνευματικά ανάπηρους.

τα της ανθρωπότητας ό καθένας. Μέσα σε μιαν ακατάπαυτη προσπάθεια των υπεύθυνων της Παιδείας ό άνθρωπος κα-

FROM THE "WAR-SONG OF THE GREEKS,"

ΤΟΥ BARRY CORNWALL

Who are they that now bid us
[be slaves?
They are foes to the good and
[the free;
Go bid them first fetter the
[might of the waves;
The sea may be conquered-but we
Have spirits untameable still,
And the strength to be free,-and
[the will,

— Ποιοί είν' αυτοί που τώρα
[μάς καλούν να γίνουμε σκλάβοι;
— Είν' οι έχθροι της αρετής και
[της λευτεριάς.
— Πές τους ν' αλυσοδέσουν πρώ-
[τα την δύναμη των κυμάτων.
ή θάλασσα μπορεί να κατακτηθεί
[—μά έμεις
έχουμε ακόμα καρδιά άδάμαστη
και για την λευτεριά όλη την δύ-
[ναμη και την θέληση.

ΑΠΟ ΤΑ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ :

ΡΟΜΑΙΝ ΡΟΛΛΑΝ : Ο ρόλος του συγγραφέα στη σημερινή κοινωνία. (Μετάφρ. Ν. ΚΑΜΑΡΙΩΤΗ).

Β. ΑΡΧΟΝΤΙΔΗ : Η διαλεκτική μέθοδος του Χέγκελ.

Μ. ΙΑΛΙΝ : Περί... ανέμων και υδάτων. (Μετάφρ. Ν. ΣΩΤΗΡΑΚΗ).

Α. Γ. : Το πολυτεχνικό σχολείο.

ΘΑΝΟΥ ΒΕΝΙΔΗ : Η γρηά του κάστρου. (Διήγημα).

ΓΙΑΝΝΗ ΧΑΤΖΗ-ΓΩΑΝΝΟΥ : Πώς θα είναι οι μεταπολεμικές πόλεις.

ΤΑΚΗ Χ' ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΥ : Έλευθερία. (Ποίημα).

ΔΗΜ. ΣΑΡΑΝΤΑΚΟΥ : Η φωνή της πατρίδας. (Ποίημα).

Μ. ΑΥΓΕΡΗ : Ο ουρρεαλισμός.

Κ. ΚΙΠΛΙΝΓ : "Αν... (Ποίημα).

θεστός αδιάντροπος τυρανίας που φρονιμάτιζε το παιδί στον φασισμό κάνοντας άποροφικό το όργανο της σκέψης του! Έ.

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ ΣΤΗ ΣΗΜΕΡΙΝΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ

ROMAIN ROLLAND (1)

I

Το πρώτο ζήτημα, που πρέπει να εξεταστεί, όταν μιλάμε για το ρόλο του συγγραφέα, είναι ο προσδιορισμός των τωρινών συνθηκών όπου είναι υποχρεωμένος να ζήσει, να δράσει και να δημιουργήσει.

Γιατί είναι πολύ εύκολη κι όλοτελα μάταιη η συζήτηση αφηρημένα για τον ένο ή τον άλλο καλλιτέχνη, σε συνθήκες το ίδιο αφηρημένες για την τέχνη καθεαυτή, την αξιοσέπεια και τις υποχρεώσεις της. Ο πνευματικός αυτός βυζαντινισμός είναι το ίδιο άποπος, το ίδιο απροσάρμοστος προς τα

λευθερία σκέψης τότε που κρατιόνταν μακριά από κάθε σημαντική θέση όλοι όσοι τολμούσαν να λένε ή να γράφουν την αλήθεια! Μόνο εκείνοι που κατορθώναν να συμβιβασουν τη «συνείδησή» τους με το πρόστυχο περιβάλλον των εκμεταλλευτών ήταν πάντα οι άνθρωποι που περνούσαν θέση μέσα στη κοινωνία. Ήταν αυτοί που αδιάκροτα εκήρυνταν σαν οδηγητές μεγάλοι της ζωής πώς ή πρόοδο της Έπιστήμης έβλαψε τον άνθρωπο. Ένας από τους σεβαστούς μας Γυμνασιάρχες βγάζοντας πριν από χρόνια τον πανηγυρικό στη γιορτή των Γραμμάτων ξεμυστερεύτηκε τη θλιβερή αλήθεια, πώς οι πνευματικοί άνθρωποι της χώρας μας αναγκάζονται να συμβιβάζουν τη συνείδησή τους με τα ασυμβίβαστα και πώς μόνο ο τύπος του ραγιά είναι άνεκτός μέσα στην κοινωνία μας. Οι άβγαλτοι πνευματικοί νεοσοι του νησιού μας που ζητούσαν καθοδήγηση, έπερναν πάντα σαν πιο πολύτιμη συμβουλή τα λόγια: «Νά κάνιτι τ' γρουνοιού του νού».

Να το μεγάλο μυστικό με το οποίο στερέωναν τη θέση τους όλοι αυτοί που είχαν κάπως συμφέρο να μένει κοιμισμένος ο λαός.

Αυτή τη λευτεριά της σκέψης ζητούν τώρα να μας ξαναφέρουν οι φεουδάρχες μας.

Μα έμεις δεν είμαστε σύμ-

πράγματα, όπως οι συζητήσεις για το γένος των αγγέλων κατά την πολιορκία του Βυζαντίου.

Το Βυζάντιο είναι πάλι πολιορκημένο. Ο πολιτισμός όλοκληρος, ή ανθρωπότητα, είναι σε μια κατάσταση βίαιης μετατροπής, σε κατάσταση πολέμου. Το αληθινό ζήτημα λοιπόν που μας έχει τεθεί είναι αυτό: Για το ρόλο του καλλιτέχνη σε μια κοινωνία εμπόλεμη.

Θα μου επιτρέψετε να το χειρισθώ ειδικά, από την πλευρά μου, σε συγγραφέας, αφού το γράψιμο είναι ή δουλειά μου.

Η μοίρα μας μας έκαμε να γεννηθούμε στη καρδιά ενός μεγάλου αγώνα. Δε μας επιτρέπετε να απατραβηχτούμε από τη μάχη.

Έδω κιόλας γίνεται ανάμεσα μας ένα πρώτο ξεχώρισμα. Οι περισσότεροι από τους καλλιτέχνες αποσύρονται κυριολεκτικά από τη μάχη.

Φτιάχνουν μάλιστα, για να δικαιολογηθούν, ένα νόμο για το περήφανο πνεύμα, μια αποστολή της τέχνης (παρμένη από ποιόν;) που τους παρέχει το προνόμιο να αποχωρήσουν.

Οι καλές δικαιολογίες δεν τους λείπουν. Κανένας δεν τους άμφισβητά, όχι μόνον το δικαίωμα, αλλά και το καθήκον, για κάθε αληθινό καλλιτέχνη, να συγκεντρώνεται στην έσωτερική του περιοχή (και θα ξαναγυρίσω σε λίγο προκειμένου για τους σοβιετικούς συγγραφείς). Μα κείνο, για το ό-

φωνοι με την καλόβολη ιδέα τους ότι «ή ιστορία επαναλαμβάνεται». Η «Διαλεκτική» που φώτισε το δρόμο της Έπιστήμης έχει πείσει όλους ότι ή ιστορία δεν επαναλαμβάνεται και ότι ή πρόοδο της Ανθρωπότητας εξασφαλίζεται μόνο με τον αγώνα. Ο Λαός δεν πρόκειται να ξανακάνει ποτέ πια του γρουνοιού το νού, για να ανέχεται τη δράση των εκμεταλλευτών, αν θελήσουν να μας ξεγελάσουν την κρίση αυτή στιγμή με το ψευτοσύνθημα της προμεταξικής λευτεριάς της σκέψης.

ποίο πρόκειται, δεν είναι να εγκατασταθεί κανείς εκεί όριστικά για να μη ξαναβγει, έγωϊστικά μανταλωμένος και προφυλαγμένος: του φτάνει μόνο να άντλει από κει καινούργιες ενέργειες, για να ξαναγυρίσει ύστερα μέσα στη δράση.

Λοιπόν, αυτό ακριβώς είναι εκείνο που ή τεράστια πλειοψηφία των σημερινών καλλιτεχνών στη Δύση, ζητούν με όλα τα μέσα, με κάθε πρόφαση, να ξεφύγουν. «Η άνεξαοτησία του πνεύματος!» ή αισθητική! ή αξιοσέπεια του συγγραφέα! ή αιώνια τέχνη! ή τέχνη καθ' έαυτή! όλες οι πιπίλιστες της δαλικότητας που κοκεταρίζεται με τις άλυσίδες της (2) μπαίνουν στο παιχνίδι.

Στην πραγματικότητα τα έννεα δέκατα από τους καλλιτέχνες φοβούνται. Φοβούνται τη δράση, φοβούνται την επανάσταση, φοβούνται τις μετατροπές που βλέπουν πως έρχονται. Γιατί τις βλέπουν καλύτερα από τον καθένα. Όπως το έχω γράψει σε ένα δοκίμιο με τίτλο «Λένιν: ή τέχνη και ή δράση» (ημερομηνία 15 Γενάρη 1934): «Οι καλλιτέχνες που μέσα τους άντηχούν πιο έντατικά, παρά στους άλλους ανθρώπους οι δονήσεις των γεγονότων, σαν έξαντλημένοι από την ύπνωσή τους ξεφεύγουν από τις συνέπειες και περνούνε έννια φορές στις δέκα, στην αντίδραση. Είδαν το λάκκο, το βάραθρο που πρέπει να πηδήσουν. Μα από την θέα αυτή πάθανε ήλιγγο και τα γόνάτα τους κοπήκαν. Για να ξαναβρούν τη λεπτή τους ίσοροπία που κλονίσθηκε, αναδιπλώνονται προς τα πίσω, έξω από το κύμα που συνεπαίρνει την εποχή, μέσα στην άστική τάξη που τους εξασφαλίζει ένάντια σε κείνο που είδαν και δε θέλουν να δοΐνε».

Και καθώς μυστικά δεν είναι περήφανοι στην όπισθοδρομηση αυτή, παίρνουν τη ρεβάνς για το κόλμη τους, που μοιάζει τίναγμα καράβιδας με χτύπημα της ούρας της, επίδεικνύοντας στον αισθητισμό ένα επαναστατισμό του πνεύματος

πού δεν κινδυνεύει καθόλου να ανησυχήσει την κοινωνική τάξη, μα τους αποδίνει την εξασφάλιση των πρωτείων στη τάξη τους και ξαναμπλαστρώνει την πρόσοψη της παρακοφωμένης υπόληψής τους.

Ας τους αφήσουμε να ξαναμπογιαντίσουν το γιατί τους κι ας ασχοληθούμε για κείνους τους καλλιτέχνες, που έννοούν να μείνουν σε μόνιμη επαφή με τη δράση.

Ακούω συχνά μερικούς από τους δικούς μας, από τους καλύτερους συγγραφείς που δόθηκαν στην υπόθεση της κοινωνικής επανάστασης, να παραπονιούνται για τη μικρή εσχώρηση της τέχνης τους μέσα στις λαϊκές μάζες και να προβάλλουν για αίτιο τη λειψή προπαρασκευή του λαού. Στο χάζομαι πώς πρέπει να κατηγορήσουν τον έναν τους τον ίδιο. Το πρώτο καθήκον εκείνων που ζητούν τον τίτλο του συνοδοιπόρου του προλεταριάτου είναι να μιλήσουνε μια γλώσσα που νάνε προσιτή στους συντρόφους τους. Δυσπιστώ στον συγγραφέα που μπορεί να διαβάζεται μόνο από μερικούς. Όταν ήμουν νέος φρόντισα να ωφεληθώ από τούτη τη φράση του Τολστόι «Δε μ' ενδιαφέρει καθόλου να γράψω για λιγότερους από εκατό χιλιάδες ανάγνώστες».

Πάνω στα πειράματά μου, πολύ σύντομα, αλλά χτυπητά, στη δημοτική εκπαίδευση (Δημοκρατικά σχολεία του Παρισιού) ανάμεσα σε ανήσυχα χαμίνια δυσκολοπειθήματα, δοκίμασα την επίδραση που είχε πάνω τους η ανάγνωση των Αθλίων του Ουγκώ. Ολόκληρη η μάζα τους έχασκε σε μια παιδαγωγική αυτοσυγκέντρωση που αισθανόσουνε να φρουμάζον οι νέες αυτές καρδιές.

Στην επαφή μου με τα λαϊκά Πανεπιστήμια και τις εργατικές μορφωτικές συγκεντρώσεις αναγνώρισα την ίδια αμεσότητα πνευματικής επικοινωνίας με τον Μπαλζάκ, τον Ζολά, τον Ντίκενς, με οσλίδες του Άλφονς Ντωντέ, με μεγάλες νουβέλλες του Τολστόι (αν εξαιρέσουμε μερικά όνόματα και ξένους όρους που ήταν εύκολο να συνειδηστούν). Και η απόσταση των τριών αιώνων δεν μπόδριζε το Μολιέρο να επιδρά το ίδιο κατευθείαν

σε μεγάλο λαϊκό κοινό όπως επιδρούσε στους μπορζουάδες και τους μαρξιστίους του «μεγάλου αιώνα».

Αν η απόσταση έγινε μεγαλύτερη ανάμεσα στο λαό και τους συναδέλφους του Προύστ (3) και του Βαλερύ, μη συμπεραίνετε πως τάχα ο λαός απομακρύνθηκε. Είσαστε σεις κύριοι εκλεκτοί και τόσο περήφανοι γιαυτό. Πλησιάστε αν θέλετε να σάς ακούσουν. Θάχετε πάντα τον τρόπο στις «υπεράνθρωπες» ώρες σας να γράψετε για το μικρό αυτό κύ-

Λαε της Μυτιλήνης.

Απόκτησες τη Λεφτεριά σου μα είνε ανάγκη να την περιφρουρήσης, γιατί μεταξού σου υπάρχουν ακόμη εκείνοι που στάθηκαν σ' όλο το διάστημα της σκλαβιάς οι έχθροί σου, ασυγκίνητοι στο δράμα σου και φίλοι φανεροί ή κρυφοί του κατακτητή.

Από τον λόγο του αντιπροσώπου της Κεντρ. Επιτροπής του ΕΑΜ. σγ. ΠΑΥΛΟΥ ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ.

κλο των «ντελικάτων όπως λέγει ο Τιμπωντέ για αυτό το «μπλε Σαλόνι» των αριστοκρατών, που, να δήτε τ' όνομά σας γοαμένο στη χουσή βίβλο του, είνε η υπέρτατη τιμή που γαργαλά την καρδιά σας, παιδιά κι αδέρφια ντροπιασμένα του λαού. Μα όταν θέλετε ν' ακουστήτε από όλους μιλάτε για όλους.

Μή μιλάτε καθόλου για την χουσή βίβλο. Και μη φοβόσαστε καθόλου πως η τέχνη σας κινδυνεύει να «προστυχέψει» σαν γίνει προσιτή σε όλους. Αν μεταχειριζόσασταν το ύφος του Βολτέρου νάσαστε βέβαιοι η τέχνη δε θάχανε τίποτα και τίποτα δε θάχανόταν από κανένα. Ολόκληρος ο κόσμος θά σάς καταλάβαινε. Αυτό δεν ισχύει μονάχα για την έκφραση της σκέψης μα και για την ίδια τη σκέψη, για την ουσία της για τα διαλεχτά πρόσωπα που την ενσαρκώνουνε. Και κείνο που λέμε για τους συγγραφείς θά βρει επίσης την εφαρμογή του και στις άλλες τέχνες.

Αν κάθε καλλιτέχνης αξίας

ανακαλύπτει κατανάγκη νέα εδάφη—πνεύμα και φόρμα—θά βρει τρόπο αν η ανακάλυψη αξίζει τον κόπον να παρασύρει και τους άλλους μέσα στην «καρσάβλα» του. Δε θά τους αφήσει από την αντικρουνη όχθη.

Ο Μότσαρτ που το πνεύμα του ξαναγέννηκε σήμερα της μόδας, ήξαιρε πολύ καλά να ζει και στην εποχή του και στη δικιά μας.

Σε κάθε μεγάλη τέχνη υπάρχει τροφή για κάθε όρεξη. Και για σήμερα και για αύριο. Μα τα πνεύματα τα πιο προχωρημένα στην εποχή τους δεν χάνουν ποτέ την επαφή μαζί της. Ο Σάν Σεβαστιαν Μπάχ πουδού αιώνας δεν έφτιασαν για να καταγραφτεί ότι ανακάλυψε, έγραφε καθημερινά για τις κυριακάτικες ανάγκες της ένορίας του.

Και αν ήξαιρε, καθώς εκείνοι που η δρασεκλιά τους αφήνει μακριά πίσω τους συντρόφους τους πως ένα μέρος των κτημάτων του και οι θησαυροί που ήταν σ' αυτά κρυμμένοι, θά αξιοποιότανε πολύ αργότερα, δε θάμνενε λιγότερο υπηρέτης άφοσιωμένος της Κοινοτήτάς του. Γέμιζε τις σιταποθήκες της. Ο Θεός που σ' όνομά του έγραφε τα μεγάλα του μουσικά έργα ήταν ο Θεός της Κοινοτήτάς του.

Και είνε φτωχός ο καλλιτέχνης που δεν φρονει καθόλου μέσα του τη δικιά του Κοινότητα (Gemeinde).

Όταν δημιουργούμε ένα έργο τέχνης—δράμα ή μυθιστόρημα—είνε κάτι να γίνουμε κύριοι του ύλικού και να εισδύσουμε ως τα σπλάγγνα των προσώπων που δημιουργούμε. Μα αυτό δεν είνε όλο. Πρέπει να βρούμε τρόπο να μπουν και τα νύχια της ανθρωπίνης φυλής, που είνε σώμα μας που μας περιβάλλει εμάς και το θήραμά μας. Αν είμαστε ότι πιστεύουμε πως είμαστε—ποιητές, ζωγράφοι, γλύπτες, αρχιτέκτονες, μουσικοί—μα πρωτοκόβια, του πνεύματος, των χειρών, των ματιών, των αυτιών της φυλής, δε πιάνουμε το θήραμα μόνο για τον έναν μας, αλλά για την ολή ολόκληρη. Φροντίστε λοιπόν, ώστε νάχουν όλοι μερίδιο. Πιάστε το θήραμα με τα καλύτερα χέρια.

Γενήτε σαν τον καθένα από

ΕΚΔΗΛΩΣΕΙΣ ΤΟΥ ΓΕΡΜΑΝΙΚΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

Ο ραδιοφωνικός σταθμός της Μόσχας μίλησε σε πολλές έκπομπές του για τα φοβερά χιτλερικά εγκλήματα στην πολωνική πόλη Λούμπλιν. Η Πανσοβιετική Έκτακτη Επιτροπή διαπίστωσε, πως στο στρατόπεδο της πόλης αυτής, όπου ήταν φυλακισμένοι ανεξάρτητα ηλικίας και φύλου αγωνιστές των κατεχομένων χωρών, οι φασίστες θανάτωναν με τον πιο τραγικό θάνατο κατά χιλιάδες τα θύματά τους. Τα τουφέκιαζαν ομαδικά, τα έ-

αίτουζ που μέσα σας ακούνε, βλέπουνε, νοούν και πιάνουνε. Γενήτε καθέννας και όλοι. Δε θα χάσετε καθόλου το πολύτιμο έγω σας. Θα γίνει πιο εύρωστο και πιο γεμάτο. Θα κλείσει μέσα του λαούζ και θα τραβήξει πίσω του στρατιές.

Μετάφραση Ν. ΚΑΜΑΡΙΩΤΗ

1) Ο R. Rolland γεννήθηκε το 1866 και είχε ένας από τους πρωταγωνιστές για τη συναδέλφωση των λαών. Για τα συγγράμματά του πήρε το βραβείο Νόμπελ το 1915. (Σ. Α. Γ.)

2) Τον Οκτώβρη του 1934 έγινε στη Ρώμη με την προστασία του Μουσολίνι ένα συνέδριο συγγραφέων. Ο Πολωνός Μπαντόρφσκι μιλώντας πάνω στο θέμα «Η Τέχνη και το Κράτος» ξεπερνά και τον Ντούστσε παραχωρώντας του κάθε εξουσία, ενιαία κι' άλυτη, πάνω στον κόσμο της σάρκας και του αίματος... «Διότι, σκεφθήτε, κύριοι, ενώ εμείς δουλεύουμε την ανάεση όλων των λέξεων, οσία που μόνο σε μας υποτάσσεται, εκείνο που δουλεύει ο άνθρωπος του Κράτους είναι ή ίδια ή ζωή, το ανθρώπινο αίμα» και το ανθρώπινο αυτό αίμα ο συγγραφέας το αφήνει στο Κράτος και νίπτει τας χείρας του... «Το κράτος είναι ή σκηνή της ζωής κι ή ποίηση ή σκηνή του θεάτρου».

Μ' άλλα λόγια ο καλλιτέχνης είναι ένας ήθοποιός. Ο καλλιτέχνης είναι ο παλιότερος στα πόδια του θρόνου» πούλησε τ' αδελφία του για μι' αχαμοκέλλα, όπου μπορεί να απολαμβάνει ειρηνικά το δικαίωμα να αρραδιάζει λέξεις σε ορθμικές περιόδους. (R.R.)

3) Μαρσέλ Προυστ (1871-1922) Γάλλος συγγραφέας έλληρασιμένος από τις φιλοσοφικές και ψυχολογικές θεωρίες του αντιδραστικού Μπερζόν και του Φρούντ. (Σ. Α. Γ.)

4) Χάρηκα που βρήκα κάτω απ' την πένηνα του Αντρέ Μαλρώ τη δήλωση αυτή που σε τρεις γραμμές συμπυκνώνει το ζήτημα με την συνηθισμένη του σαφήνεια «Το τωρινό πρόβλημα της φόρμας είναι το πρόβλημα μι'ας γλώσσας ζωντανής που να φτάνει όμως στην αξία του ύφους». (R.R.)

πνιγαν μέσα στους όχετούς, είτε τα δολοφονούσαν κατά χιλιάδες με ασφυξιογόνα αέρια. Στην άρχή τα πτώματα θάβονταν, μα άρχότερα, όσο πλήθαιναν, βρέθηκε καινούριος τρόπος για την έξαφάνισή τους. Καίγονταν σε μεγάλες φωτιές μέσα στο κοντινό δάσος είτε στους φούρνους του κρεματόριου, που ιδρύθηκε για αυτό το σκοπό και που διαρκώς μεγάλωνε. Πάνω από 1.500.000 άνθρωποι θανατώθηκαν στο στρατόπεδο. Οι περισσότεροι ήταν ρώσσοι αιχμάλωτοι πολέμου και έβραιοι. Επίσης γάλλοι, τσέχοι, βέλγοι, όλλανδοί, ιταλοί, έλληνες, πολωνέζοι κλπ. Τα πτώματα ξεγυμνώνονταν από ρούχα και παπούτσια, που γέμιζαν τις αποθήκες είτε στέρονταν στη Γερμανία. Χιλιάδες παπούτσια θυμάτων βρέθηκαν άνδρων, γυναικών και μικρών παιδιών, που οι χιτλερικοί δε πρόφτασαν να τα στείλουν. Κι' αυτοί που έμειναν μαρτυρούσαν με τα πιο φοιχτά βασανιστήρια, όπως διηγήθηκαν οι πολωνέζοι γέροι έπιστήμονες στην Έπιτροπή.

Τα εγκλήματα αυτά δεν είναι τα πρώτα. Το εγκλημα άρχισε με την πρώτη εμφάνιση του φασισμού. Είναι ή οδία του. Με τα πρώτα σημάδια της έρχόμενης φασιστικής τυραννίας ο γερμανός αντιφασίστας συγγραφέας Έρρίκος Μαν έξόρκισε το γερμανικό λαό να αγωνιστεί ενάντια στη βία, που θάφερε το βαυό μεσαιωνικό σκοτάδι. Και ή πρόβλεψη αυτή όχι μενάχα έπιβεβαιώθηκε, μα και ξεπεράστηκε από την προβοκάτσια, το αδιάντροπο ψέμα και το εγκλημα του Ναττισμού, που άλυσοδένοντας το λαό σκότωνε καθημερινά κάθε δημοκρατική εκδήλωση για τη λευτεριά, την ειρήνη, τη συναδέλφωση των λαών και την πνευματική εκδήλωση. Διακήρυξε με την προπαγάνδα του Γκαίμπελς και τη φιλοσοφία τύπου Ρόζεμπεργκ, πως κάθε λευτεριά είναι εγκλημα που πρέπει να χτυπιέται, πως ή γερμανική οάτσα είναι άνωτερη από κάθε άλλη και πως κάθε σκέψη αντίθετη προς το πνεύμα του φασισμού πρέπει να έ-

ξαφανίζεται. Ακολούθησαν οι ομαδικές θανατικές εκτελέσεις, ή φυλάκιση στα μπουντρούμια και στα στρατόπεδα όλων των παιδιών του λαού, ο πόλεμος και ή σκλαβιά των άλλων εθνών και ή δίωξη των διανοουμένων. Όλοι οι δημοκρατικοί και πρωτοπόροι συγγραφείς και έπιστήμονες σκοτώθηκαν, πέθαναν απ' τα βασανιστήρια και λίγοι γλύτωσαν στο έξωτερικό. Κάθε ιδεολογικό όπλο του φασισμού καταλήγει τελευταία στο εγκλημα. Δεν υπάρχει έλευθερη σκέψη μέσα στα σκοτάδια του. Η διάνοηση είναι πάντα ένα από τα γερά όπλα του λαού. Ζει και λουλουδίζει και μέσα στην καταστροφή. Οι διάσημοι γάλλοι έπιστήμονες Κιουρι και Λαντσεβάν πρωτοστέκουνται στον άγωνα αντίστασης του γαλλικού λαού. Οι ρώσσοι μεταφράζουν μέσα στην τρομερή καταστροφή τον Dante, γιορτάζουν για το διάσημο βιολόγο και ψυχολόγο Πάβλοφ, μιλούν και γράφουν για το συγγραφέα Όστρόβσκι και ανοίγουν με χαρά και εδτυχία τα κλεισμένα πανεπιστήμια στις άπελευθερωμένες περιοχές. Οι ιταλοί έξόριστοι διανοούμενοι γροίζουν στην πατρίδα τους. Τα ελληνικά νιάτα των βουλών δίνουν θεατρικές και μουσικές παραστάσεις μετά τη μάχη και τις συγκρούσεις για τη χαρά του λαού. Γιατί ο λαός έλευθερώνει τη σκέψη και την τιμιά άκόμα και μέσα στους καπνούς του πολέμου. Ένώ ο φασισμός εγκληματεί ενάντια στην ανθρώπινη σκέψη, ενάντια στην ανθρώπινη ήθικη, ενάντια στην ανθρώπινη ζωή. Σκοτώνει και τα χιλιάδες τους διανοουμένους και τους λαϊκούς αγωνιστές και σκορπίζει τη στάχτη τους σαν λίπασμα στα μαρτυρικά χωράφια του Λούμπλιν.

Α. Γ.

Η ΔΙΑΛΕΚΤΙΚΗ ΜΕΘΟΔΟ ΤΟΥ HEGEL

Στό σύντομο αυτό άρθρο δεν πρόκειται να εξαντλήσουμε το θέμα, που είναι τόσο μεγάλο και δύσκολο. Σκοπός μας είναι να δείξουμε την άμεση σχέση, που υπάρχει ανάμεσα στη μέθοδο και στην εποχή, που έζησε ένας διανοούμενος. Γιατί η μέθοδο δεν κατεβαίνει στο κεφάλι του από ψηλά, παρά γεννιέται από τις παρατηρήσεις και τη μελέτη και γενικά από τη στενή επαφή με τη ζωή, τα προβλήματα και το ρυθμό της—ενώ παράλληλα αποτελεί συνέχεια και συμπλήρωμα μιάς μεθόδου, που μεταχειριστήσαν άλλοι σε προηγούμενες εποχές. Συγκεκριμένα δεν πρόκειται να διατυπώσουμε τους νόμους της Δ ι α λ ε κ τ ι κ ή ς και να μπορούμε βαθιά στα προβλήματα, που έθιξε ο Χέγκελ. Προέχεται μονάχα να δείξουμε την επίδραση της εποχής πάνω στον τρόπο της σκέψης του φιλοσόφου. Πριν όμως χροιάζεται μια σύντομη εισαγωγή για τη γνωριμία με τη Διαλεκτική.

Η διαλεκτική μέθοδο είναι δημιουργία της αρχαίας ελληνικής φιλοσοφίας. Ο πρώτος, που την εφάρμοσε στην εξέταση του κόσμου, ήταν ο φιλόσοφος Ηράκλειτος από την Έφεσο (κατά 500 π. Χ.) Είπε πασίγνωστη η φράση του «πάντα ρεῖ», που την επαναλαμβάνουμε ταχτικά αναγνωρίζοντας το άπλο και αυτόνομο περιεχόμενό της, χωρίς όμως να μπορούμε να σκεφτούμε με συνέπεια και να την εφαρμόσουμε παντού και πάντα στην εξέταση του κόσμου. Κι αυτό, γιατί η μόρφωση που πήραμε, προσπάθησε να μᾶς κάνει να βλέπουμε τον κόσμο στατικά, όχι διαλεκτικά. Ο Ηράκλειτος δίδαξε, πώς υπάρχει στον κόσμο μια αιώνια κίνηση, ένα παντοτεινό «γίγνεσθαι», όπου η ύπαρξη και η καταστροφή είναι μονάχα δυο στιγμές του. Η καθιερωμένη στιγμή δεν έχει μέσα της αλήθεια. Όταν κάτι γίνεται, υπάρχει και δεν υπάρχει σύγχρονα, η αλήθεια είναι το γίνεσθαι. Δε μπορείς να μπεις δυο φορές στον ίδιο ποταμό», γιατί παύει να είναι ο ίδιος. Κανένα πράγμα δεν είναι ίδιο με τον εαυτό του, αφού αλλάζει κάθε στιγμή.

Για να υπάρξει κίνηση, γένεση, πρέπει να έχουμε μετάβαση από την ύπαρξη στην φθορά, από το είναι στο μηδέν. Το μηδέν δε βγαίνει πάλι από το μηδέν, όπως νομίζουμε. Η άρνηση υπάρχει παντοτεινά μέσα στα πράγματα. Όταν πάψει να υπάρχει ο ίδιος ποταμός, όταν ακολουθήσει η άρνηση τη θέση, τότες θάχουμε κίνηση, αλλαγή. Όταν έρθει η άρνηση στην αρρώστια, θάχουμε υγεία, και πάλι όταν έρθει η άρνηση στην υγεία, θάχουμε αρρώστια. Η άρνηση λοιπόν όχι μονάχα δεν είναι τίποτα επικίνδυνο, παρά αντίθετα είναι ο απαραίτητος όρος για την κίνηση. Απτή θά φέρει τη διάσπαση και η ίδια θά ξαναφέρει την ενότητα. Η πείνα, που είναι η άρνηση της τροφής, είναι εκείνη που θά κάνει το ζώο να κυνηγήσει την τροφή του, για να ξαναφέρει πάλι την ισορροπία του.

Γι' αυτό ο Ηράκλειτος είπε, «πώς ο πόλεμος (ή άρνηση δηλαδή και διάσπαση) είναι ο πατέρας όλων των πραγμάτων, και αυτός φέρνει πάλι την αρμονία. Γιατί δίχως τη διάσπαση σε αρσενικό και θηλυκό, δίχως την αντίθεση «δόςος και βαρός» δε μπορεί να γίνει αρμονία. Τη γνώμη αυτή του Ηράκλειτου την διατύπωσε επίσης ωραία και ο μεγάλος Goethe στη «Χρωματολογία» του. «Να χωρίσει σε δυο το ένιατο και να ενώσει το δυαδικό είναι η ζωή της φύσης. Είναι η αιώνια συστολή και διαστολή, η αιώνια σύνθεση και διάκριση, η είσπνοη και έκπνοη του κόσμου, που μέσα του ζούμε και υπάρχουμε». Τη μέθοδο του Ηράκλειτου την πήρε και την εφάρμοσε στη φιλοσοφία του ο Πλάτων. Καθώς ζήσουμε, η εύρεση της αλήθειας γίνεται πάντα με διάλογο. Συζητά πάντα ο Σοκράτης με κάποιον άλλον, ποτές δεν κάνει κήρυγμα, όπως έκαναν οι Σοφιστές. Γιατί, για να βρεθεί η αλήθεια, χρειάζεται πάντα η αντίθετη γνώμη, ο έλεγχος απ' το δεύτερο πρόσωπο του διαλόγου, η άρνηση, η διάσπαση, όπως είπαμε. Αυτή η άρνηση θά οδηγήσει πάλι στην αρμονία. Η μέθοδο ονομάστηκε «διαλεκτική» (από το «διαλέγεσθαι»). Είναι η μέθοδο του Ηράκλειτου, που τον μελέτησε βαθιά. Μά η πλατωνική φιλοσοφία δεν ήταν σύμφωνη και αρμονική με τη μέθοδο, που χρησιμοποιήσε. Παραδέχεται κίνηση και μεταβολή μονάχα στον κόσμο των φαινομένων, ενώ στο μεταφυσικό κόσμο οι Ιδέες μένουν αιώνιες και αμετάβλητες.

Εκείνος όμως, που εφάρμοσε τη μέθοδο του Ηράκλειτου σ' όλη την έκταση της, που τη συμπλήρωσε και την τελειοποίησε είναι ο Χέγκελ (έλληνικά μεταφράζεται Έγκελς) που γεννήθηκε στη Στουτγάρτη της Γερμανίας στα 1770 και πέθανε καθηγητής της φιλοσοφίας στο Βερολίνο στα 1831. Είναι από τα μεγαλύτερα και συνθετικότερα πνεύματα. Είναι σύγχρονα και από τους πιο σκοτεινούς και φοβερά δύσκολους συγγραφείς. Ο ξεχωριστός Έλληνας διανοούμενος και πρωτοπόρος της σκέψης Δ. Γληνός γράφει στη σειρά των άρθρων που δημοσίευσε στα 1932 (περιοδικό «Νέοι Πρωτοπόροι» Γενάρης—Μάρτης 1932) για τον Χέγκελ «Είναι αναμφισβήτητο, πώς ακόμα και σήμερα, εκατό χρόνια ύστερα από το θάνατό του δεν υπάρχει ένας άνθρωπος, που να μπορεί να πει, πώς εκατάλαβε ολοκληρωτικά τα συγγραμμάτα του». Μολαταύτα σήμερα το ένδιαφέρο του επιστημονικού και γενικά του διανοητικού κόσμου είναι πολύ μεγάλο για τον φιλόσοφο αυτόν και αυτό το χωστούμε στη διαλεκτική του μέθοδο, που την πήρε και την εφάρμοσε παντού η μαρξιστική φιλοσοφία, αφού την άπλάταξε από τη μυστικοπάθεια. «Η μυστικοπάθεια, που παθαίνει η Διαλεκτική στα χέρια του Χέγκελ, δεν τον εμπόδισε καθόλου να παρουσιάσει τους γενικώτατους νόμους της κίνησης». Εκείνο δηλαδή

που έζησε απ' αυτόν είναι η μέθοδο που την είχε ντύσει θεολογικό σχήμα. Γιατί ο Χέγκελ επηρεάστηκε από τη θεολογία που σπούδασε στο Πανεπιστήμιο, από τη μεταφυσική φιλοσοφία της εποχής του και από το μυστικισμό του Μεσαίωνα. Αντί να δει στη μεταβολή των έννοιων το αποτέλεσμα της μεταβολής του εξωτερικού κόσμου, ανάποδα θεώρησε τον εξωτερικό κόσμο εκδήλωση και δημιουργία του πνεύματος, της Ιδέας, όπως τον θεώρησε ο Πλάτων. Τη μέθοδο την πήρε από τον Ηράκλειτο, τον Πλάτωνα και τον Kant. Ο ίδιος στην «Ιστορία της φιλοσοφίας», που έγραψε, διολογεί «Δεν υπάρχει ούτε μια πρόταση του Ηράκλειτου, που να μην την έχω δεχτεί στη Λογική μου». Πρέπει να σημειώσουμε εδώ, πως το κυριότερο έργο του είναι η Λογική, όπου παρουσιάζει τους νόμους της Διαλεκτικής. Υπάρχουν δυο έργα με τον ίδιο τίτλο. Το ένα τρίτομο τόγραφε, όταν ήταν γυμνασιάρχης στη Νυρεμβέργη. Η άλλη ένας τόμος γράφτηκε αργότερα, όταν ο Χέγκελ έγινε καθηγητής της φιλοσοφίας σε Πανεπιστήμιο. Οποιος θέλει να μελετήσει ιδιαίτερα τη Διαλεκτική, πρέπει να διαβάσει τη Λογική. Δεν πρέπει όμως να ξεχνάμε, που έγραψε μια μεγάλη διανοητική «Δε μπορεί κανένας να μεταχειριστεί τη Λογική του Χέγκελ στην υπάρχουσα μορφή, δε μπορεί κανένας να τη δεχτεί σαν κάτι δεδομένο. Πρέπει να ξεχωρίσει απ' αυτήν τα λογικά στοιχεία και να τα καθαρήσει από το μυστικισμό των Ιδεών. Αυτό είναι ακόμα μια μεγάλη δουλειά». Εκτός όμως από τη Λογική του σ' όλα τα υπόλοιπα έργα μιλᾶ με το ίδιο πνεύμα και εξετάζει διαλεκτικά όλα τα φυσικά, κοινωνικά και πνευματικά φαινόμενα. Ο ίδιος γράφει στη μικρή Λογική του «Δεν υπάρχει πουθενά τίποτα στον ουρανό και στη γη, που να μην περιέχει μέσα του και τα δυο: την ύπαρξη και την καταστροφή». Πρέπει λοιπόν να δεχτούμε, πώς παντού υπάρχει ένα παντοτεινό γίνεσθαι, μία ατέλειωτη μεταβολή, που προβάλλεται από τον εξωτερικό κόσμο στη ψυχή μας και μᾶς αλλάζει τη συμπεριφορά μας, τα αισθήματά μας, το χαρακτήρα μας, τις αντιλήψεις, τις έννοιες. Τον άνθρωπο τον εμάθαν να βλέπει τα πράγματα στατικά, άκίνητα. Τη στιγμή, που το μυαλό μας δεν προφταίνει είτε δεν είναι συνηθισμένο να βλέπει την αλλαγή, την προεκτείνει στην αιωνιότητα. Νομίζει, πώς θάινε τα ίδια πράγματα πάντα. Ο κόσμος συνηθίζει να λέει τη βασική λανθασμένη φράση «Η ιστορία επαναλαμβάνεται». Όχι, καμιά ιστορική εποχή δεν είναι η ίδια με την προηγούμενη. Έχει ομοιότητες—γιατί κανένα πράγμα στον κόσμο δεν είναι απόλυτα καινούριο—μά έχει και τεράστιες διαφορές. Αν κανένας δεν βλέπει αυτές τις διαφορές, φταίει ο τρόπος που συνηθισε να βλέπει τα πράγματα, φταίει κάποια έσωτερική συναισθηματική

κατάσταση που προβάλλεται στα πράγματα και τον αναγκάζει να βλέπει παντού μονοτονία. Έτσι ο Καρφόγιαν μπορεί να γράφει «Τη μιά μονότονη ημέρα άλλη μονότονη, απαράλλακτη ακολουθεί», μά είνε βασικά λανθασμένο. Κάθε στιγμή αλλάζει ο αντικειμενικός κόσμος, μαζί του οι σχέσεις μας μ' αυτόν και ύστερα ο πνευματικός μας κόσμος. Οι αντιλήψεις και οι έννοιες, που έχουμε για κάτι, δέ μένουν αμετάβλητες. Ας πάρουμε ένα παράδειγμα. Η έννοια του χρήματος δέν είνε ή ίδια με την προπολεμική. Τα γνωρίσματα του χρήματος, απ' όπου σχηματίστηκε ή έννοια, άλλαξαν, γιατί άλλαξαν οι αντικειμενικές οικονομικές σχέσεις. Η έννοια των προπολεμικών πέντε χιλιάδων δέν είνε ή ίδια. Σήμερα με τις πέντε χιλιάδες δέν παίρνεις τίποτα. Έπειτα οι αντιλήψεις για έναν άνθρωπο δέν είνε οι ίδιες, που ήταν πριν δέκα χρόνια. Γιατί άλλαξαν οι αντικειμενικές συνθήκες, άλλαξαν και οι σχέσεις των ανθρώπων, άλλαξαν μαζί και οι δικές μας αντιλήψεις. Γι' αυτό δέν πρέπει να απορούμε για την αλλαγή ενός ανθρώπου. Οι ιδέες μας λοιπόν, οι έννοιες, οι αντιλήψεις, τα αισθήματα μας δέ μένουν ίδια, παρά εξαφανίζονται από τις μεταβολές των οικονομικών και κοινωνικών σχέσεων ορισμένης εποχής.

Έτσι περνούμε στο δεύτερο ζήτημα. Έκτός από την πνευματική κληρονομία ο Χέγγελ δέχτηκε και ορισμένη επίδραση από τα γεγονότα της εποχής του, που είνε γεγονότα κοινωνικά—πολιτικά. Η επίδραση αυτή καθόρισε τις ιδέες του, τις αντιλήψεις του, ακόμα τον τρόπο της σκέψης του, τη μέθοδο του δηλαδή. Την αλλαγή και την ανάπτυξη της εποχής την καταλαβαίνει καλύτερα φυσικά ένα καλλιτεργημένο και ευαίσθητο πνεύμα.

Και ο Χέγγελ είνε ένα εξαιρετικό πνεύμα. Από τη βιογραφία του μαθαίνουμε, πως από μικρός έδειχνε ενδιαφέρο και κατανόηση για την πολιτική και την ιστορία. Σ' αυτό έπαιξε ρόλο ή ατίμοσφαιρα του σπιτιού, γιατί ο πατέρας του είχε σπουδαία δημόσια θέση και ταχτικά ο μικρός Χέγγελ βρισκόταν σε συντροφιά μορφωμένων και εξαιρετικών ανθρώπων. Στο Γυμνάσιο δείχνει εξαιρετική κλίση στην ιστορία, αν κρίνουμε από τις σημειώσεις στο ημερολόγιο και από τις συζητήσεις με τους καθηγητές. Είνε φοιτητής, όταν ξέσπασε ή Γαλλική Επανάσταση, που την παρακολουθούσε φανατικά καταβροχθίζοντας τις εφημερίδες στη λέσχη, που ίδρυσαν οι φιλελεύθεροι φοιτητές και όπου είνε από τους πιο ένθουσιαστικούς ρήτορες. Μαζί με τους φιλελεύθερους διαπονημένους πρωτοστατεί στην κίνηση για τις ιδέες της Γαλλικής Επανάστασης, βοηθά μαζί τους τους αγωνιζόμενους και συζητά έντονα με τον πατέρα του, που ήταν αριστοκράτης. Πίστευε, πως ή Επανάσταση θα φέρνε το «ήθικό ξαναγένημα». «Τό λογικό και ή ελευθερία μένουν τό σύμβολό μας» γράφει στο φίλο του και φιλόσοφο

Schelling. «Όταν αργότερα είνε δάσκαλος στη Φραγκφούρτη, παρακολουθεί με μεγάλο ενδιαφέρο την αγγλική πολιτική στά κοινωνικά ζητήματα, όπως δείχνουν τά αποκόμματα των αγγλικών εφημερίδων που κρατούσε, μεταφράζει ένα αγγλικό βιβλίο για την πολιτική οικονομία, ενδιαφέρεται για τό σύστημα των φυλακών στη Πρωσσία και γράφει μιά πολιτική μπροσούρα όπου φαίνεται ή επίδραση του Rousseau και της πλατωνικής φι-

Ο φασισμός στηρίζεται στην άμάθεια του λαού.

λοσοφίας. «Η εικόνα καλλίτερον, δικαιότερον χρόνων έχει φθάσει ζωηρή στις ψυχές των ανθρώπων και μιά λαχτάρα, ένα αναστέναγμα για μιά πιο καθαρή, πιά ελεύθερη κατάσταση έχει συγχιλήσει όλες τις καρδιές» γράφει.

Μετά την είσοδο του γαλλικού στρατού στην Ίένα δέν θέλει να ξαναμείνει πιά στην στενωχώρη ατίμοσφαιρα και να συνεχίσει την ακαδημαϊκή του διδασκαλία. Γυρίζει στις παλιές του αγάπες.

Γίνεται διευθυντής πολιτικής εφημερίδας. Στην περίοδο αυτή γράφει ένα βιβλίο για την πολιτική διαμόρφωση της Γερμανίας, που δέ μπόρεσε να τό τυπώσει, όπως και δέ μπόρεσε να συνεχίσει την εφημερίδα μέσα στις ακατάλληλες τότε συνθήκες. Στο βιβλίο αυτό χτυπά τά άπομεινάρια της φεουδαρχίας και ζητά την ένωση της Γερμανίας, για να τά βγάλει πέρα με τον καινούριο κόσμο, που δημιουργήθηκε στη Γαλλία.

Από τά παραπάνω καταλαβαίνει ο καθένας πως ο Χέγγελ δέν ήταν μονάχα ο φιλόσοφος των βιβλίων, παρά έπαινε ενεργό μέρος στις πολιτικές και κοινωνικές ζυμώσεις της εποχής του. Και σ' αυτό χρωστάει τη τελειοποίηση της μεθόδου, που παράλαβε από τους άρχαίους και από τον Kant. Δέν θα την ανέβαζε στο σημείο αυτό, αν έλειπε ή στενή έπαφή με την εποχή του. Είνε νέος στην εποχή της Γαλλικής Επανάστασης. Είνε δηλαδή στην ηλικία, που ο άνθρωπος σχηματίζει την κοσμοθεωρία του. Χρόνια γεμάτα άνησυχία, γεμάτα γεγονότα που ξετυλίγονται με γρήγορο ρυθμό. Στις ψυχές των ανθρώπων, που είνε όπλισμένοι με μόρφωση, διαγράφονται οι νόμοι της κοινωνικής μεταβολής, οι διαλεκτικοί νόμοι, που ύστερα τό συνθετικό πνεύμα του Χέγγελ τους εφαρμόζει ο' όλο τον κόσμο, τό φυσικό και τον πνευματικό. Είνε

«Δέν μπορούσε να μείνει έξω απ' τό στίβο και τό νησί τοδτο με τά φλογισμένα νειάτα, τό πρωτοπόρο νησί του Αιγαίου με την αντίφασιστική παράδοση».

Από τον λόγο του Γραμματέα της Ν.Ε. του ΕΑΜ αγ. ΑΠΟΣΤ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ στις 27 Σεπτεμβρη.

χρόνια άποφασιστικά. Μέσα σ' αυτά έβαλε τις βάσεις της φιλοσοφίας του. Γιατί μετά τό 1818, όταν έγινε καθηγητής στο Βερολίνο, έπαινε πιά να ναι ο προοδευτικός Χέγγελ. Έκανε βήματα προς τά πίσω. Αρνείται κάθε έπαναστατική άπόπειρα, καταδικάζει τη λαοκρατία, δέν θέλει ελευθερία τύπου, δέν θέλει εκλογές. Τό ιδανικό πολίτευμα είνε γι' αυτόν τόρα ή άπόλυτη μοναρχία. Πως να εξηγηθεί αυτό; Ο βιογράφος του τό άποδίνει στην ηλικία. Ο γέρος, λέει, θέλει ήσυχία και τάξη. Έμεις όμως, που πρέπει να εξετάσουμε τά πράγματα πάντα από την κοινωνική άποψη, δέν δεχόμαστε τέτιες ερμηνείες. Ο Χέγγελ στα νιάτα του αντιπροσωπεύει την άστική τάξη που ξυπνά και έχει έπαναστατικότητα. Η άστική τάξη στη Γερμανία έχει τά παλαίφει με τό φεουδαρχισμό και με την άστική τάξη της Γαλλίας. Μπροστά στην όρημητικότητα της τελευταίας, γιά να μπόρέσει να διατηρήσει την άρχη στη Γερμανία, κάνει μιά συνδιαλλαγή με τά φεουδαρχικά στοιχεία κι έτσι κάνει ύποχώρηση. Δέν θέλει πιά έπαναστάσεις και φασαρίες. Αυτήν την τάση αντιπροσωπεύει ο Χέγγελ στα τελευταία του χρόνια. Η διδασκαλία του και οι άπόψεις του στο Βερολίνο ερχονται σε αντίφαση με τις πρώτες του αντιλήψεις. Μά ή ανθρωπότητα κέρδισε κάτι μεγάλο από τά πρώτα χρόνια της φιλοσοφικής του θεωρίας. Είνε ή διαλεκτική με θ ο δ ο α υ τ ο, αυτό τό ζωντανό στοιχείο, ενώ τό περιεχόμενο της φιλοσοφίας του μπήκε στο περιθώριο. Ο μυστικισμός και ο ιδεαλισμός την έβλαψαν πολύ. Και αυτό φαίνεται, εκτός από τά άλλα, στην αντίφαση που υπάρχει στη μέθοδο του. Ένώ παραδέχεται για κάθε τι στον ουρανό και στη γη κίνηση και μεταβολή, για τό πνεύμα, που άπό τις περιόδους διάφορες βαθμίδες εξέλιξης φθάνει στο ά π ό λ υ τ ο, παραδέχεται στασιμότητα και άπόλυτη τελειότητα, χωρίς εξέλιξη πιά.

Ο σημερινός μελετητής πρέπει να έχει ύπόψη του πάντα να χωρίσει τη μέθοδο από τό μυστικισμό. «Αυτό είνε ακόμα μιά μεγάλη δουλειά» έγραψε ένας από τους διάσημους ερμηνευτές του. Ο Χέγγελ κάνει μεγάλη άφαίρεση στη φιλοσοφία του. Πρέπει να κάνουμε την αντίθετη δουλειά. Κάθε άφαίρεση να την κάνουμε ανάλυση και να την εφαρμόσουμε σε κάθε συγκεκριμένο. Να κατεβάζουμε τη μέθοδο του από τά σύννεφα, να διώχνουμε κάθε σοσιτάδι που τη σκεπάζει και να την φέρνουμε κοντά στα γεγονότα και στα φαινόμενα, απ' όπου ξεκίνησε. Η μέθοδο κάθε φιλοσοφίας και κάθε έπιστήμης θά ναι ή Διαλεκτική, γιατί αυτή είνε ή σωστή. Ο ίδιος γράφει. «Να βρούμε και να αναγνωρίσουμε τη Διαλεκτική έχει πολύ μεγάλη σημασία. Είνε πάντα τό αξίωμα κάθε κίνησης, κάθε ζωής και κάθε δράσης στην πραγματικότητα. Είνε ακόμα ή Διαλεκτική και ή ψυχή κάθε άληθινά έπιστημονικής γνώσης».

Β. ΑΡΧΟΝΤΙΑΗΣ

ΠΕΡΙ... ΑΝΕΜΩΝ ΚΑΙ ΥΔΑΤΩΝ

Είναι γνωστό πώς στα σύννεφα και στους αέριδες κρύβονται τεράστιες δυνάμεις, ανυπόταχτες άζόμε στον άνθρωπο, κι' απ' αυτό, επίσημες καταστροφικές: οι καταγίδες με τους κεραυνούς και το χαλάζι τους, οι μανιασμένες θύελλες, και οι τρικυμίες, οι φοβερές ομίχλες κι' οι κατακλυσμικές βροχές. Δυνάμεις τυφλές, δυνάμεις της καοστροφής και της δημιουργίας, δυνάμεις του θανάτου και τη ζωής. Με τι άγωνία ξανοίγει ο γεωργός τον ουρανό παρακολουθώντας τα σύννεφα που σιοροπιούνται!

Με τι λατρεία καρτερά τη σιγανή την ποιητική βροχούλα που θά κάμει τη γη να βλαστήσει, τα δέντρα να φουντώσουν και να χυμώσουν οι καρποί τους, που θά γεμίσει τις νερομάνες μέσα στην κοιλιά της γης!

Θά μπορούσε στ' αλήθεια μιá μέρα ο άνθρωπος να υποτάξει τα σύννεφα και τους αέριδες; Θά καταφέρει να προκαλέσει συνέφιασμα και βροχή όπου και όσο θέλει; Θά κατορθώσει να διαλύσει τα φοβερά σύννεφα της καταγίδας πριν να ρίξουν το κεραυνό και το χαλάζι τους; Μ' ένα λόγο, θά μπορούσε μιá μέρα ο άνθρωπος να πειθαρχήσει στη θέλησή του τις δυνάμεις που κυλούν τυφλά έκατομμύρια τόννους νερό, σ' άνάεση ή σε ύγρα ή κατάσταση, μέσα στην άτμοσφαιρα της γης.

Ας ορίσουμε μιá σύντομη ματιά στις άνθρωπινες γνώσεις και προσπάθειες που έγιναν ως τώρα.

Ι. ΙΠΤΑΜΕΝΑ ΠΑΡΑΤΗΡΗΤΗΡΙΑ

Γιά να βγει το νερό από τους ωκεανούς με την εξάτμιση και να φτάσει στη στέρη γη σε μορφή βροχής πρέπει να περάσει από το δρόμο των αέριδων. Πάνω σ' αυτό το δρόμο του πρέπει να το πιási ο άνθρωπος και να το υποχρεώσει να γίνει βροχή. Μά πρέπει πρώτα να ξαίρει που ακριβώς βρίσκεται, σε πόσο ύψος και σε τι ποσότητα πρέπει να στείλει εξερευνητές προς αναζήτησή του.

Μπορεί να στείλει άνιχνευτές με αεροπλάνα και αερόστατα, μπορεί ακόμη να στείλει μηχανήματα χωρίς παρατηρητές, χαρταετούς και μπαλλόνια, μπαλλόνια που είνε άληθινά ιπτάμενα παρατηρητήρια. Πολλά απ' αυτά είνε δεμένα το ένα κάτω από το άλλο και κρατούν κάτω κάτω ένα κιβώτιο, με αυτογραφικά μετεωρολογικά όργανα για το μέτρημα της υγρασίας, της θερμοκρασίας και της άτμοσφαιρικής πίεσης.

Τα αυτογραφικά αυτά όργα-

να είνε συνδεδεμένα μ' ένα ειδικό ραδιοπομπό. Το σύνολο ονομάζεται ραδιοβολίδα.

Οι ραδιοβολίδες μεταφέρονται, πολλές μαζί, σε μιá πεδιάδα και ξαπολούνται στον αέρα. Άνεβαίνουν, όλο και μικραίνοντας, και στο τέλος χάνονται μέσα στο γαλάζιο βάθος του ουρανού, ή μέσα στα σύννεφα. Σύγχρονα ο παρατηρητής κάθεται ήσυχος μπροστά στο τραπέζι του με τ' άκουστικό στ' αυτιά, και καταγράφει καπνίζοντας τα μηνύματα των ραδιοβολίδων.

Μερικές απ' αυτές θά καταστραφούν στη πτήση τους, άλλες όμως θά προσγειωθούν κανονικά.

Σύμφωνα με τα αλάθετα μηνύματα των ραδιοβολίδων, το νερό βρίσκεται άφτονο κοντά στη γη, σε στρώμα πάχος από 1500 ως 2000 μέτρα. Μά πώς θά συμπυκνωθεί σε σύννεφα, και πώς θά γίνει βροχή;

II. ΟΙ ΣΤΑΘΜΟΙ ΤΟΥ ΝΕΡΟΥ

Θέλουμε να φτιάξουμε βροχή μά πρέπει πρώτα να βρεθεί τρόπος να φτιάξουμε σύννεφο. Πολύ λίγοι ξέρουν τι είνε βροχή και γιατί βρέχει.

Η βροχή παρασκευάζεται σ' ένα έναέριο φυσικοχημικό εργαστήριο εξαιρετικά πολύπλοκο. Άν ο αέρας ήταν όρατός, άν μπορούσαμε να δούμε όλα τα ρεύματα της αέρινης θάλασσας, θάταν εύκολο να κατανοήσουμε πώς σχηματίζονται τα σύννεφα. Γιατί το νερό δεν ταξειδεύει μονάχο του, αλλά, καταβάλλει τους αέριδες. Άλλοι απ' αυτούς έρχονται από το μέρος της στεριάς και άλλοι από το μέρος της θάλασσας, άλλοι από μέρη ψυχρά, κινούνται προς τα θερμά, και άλλοι από τα θερμά στα ψυχρά, άλλοι έχουν μεγάλο φορτίο νερό και άλλοι μικρότερο. Συμβαίνει τακτικά να συναντηθούν και να συγκρουστούν τέτια αέρινα κύματα. Μά όταν το ένα είνε έλαφρό και θερμό, ενώ το άλλο ψυχρό και βαρύ τότε το θερμό ανεβαίνει εύκολα σκαρφαλώνοντας πάνω στη ράχη του ψυχρού και μαζί ανεβαίνει και το νερό, στην άορατη κατάσταση του άτμου.

Μά ψηλότερα κάμνει κρύο,

οι υδροατμοί συμπυκνώνονται και μεταβάλλονται σε σταγονίδια νερό. Έτσι, άξιαρα σχηματίζεται ένα σύννεφο σε μιá γαλάζια περιοχή του ουρανού. Κάποτε τα πράγματα γίνονται διαφορετικά, αντί νάνέβει το θερμό στρώμα πάνω στη ράχη του ψυχρού, κυλά όρημτικά το ψυχρό κάτω από την κοιλιά του θερμού και το παίρνει στη ράχη του. Στην περίπτωση αυτή ή συμπύκνωση των άτμων σε σταγονίδια γίνεται πιό άπλοτομα κι' έτσι τα βαρειά μαύρα σύννεφα της καταγίδας σιορίζονται στον ορίζοντα.

Έτσι γεννώνται τα σύννεφα της βροχής. Μά αυτό δεν είνε άρκετό για να σχηματιστούν τα σταγονίδια. Χρειάζεται μιá βάση, ένας πυρήνας που γύρω του θά συμπυκνωθεί ο άτμος και το νερό θά περάσει από την άνάεση άόρατη κατάσταση στην όρατη ύγρα ή του σύννεφου. Στον αέρα κολυμπούν πλήθος άπειρο από μόρια αερίων με φορτίο ήλεκτρικό από μικροσκοπικά κομμάτια άτμοσφαιρικής σκόνης, από καπνιά των έργοστάσιων, από θαλάσσια άχνη άλατιού φερμένη με τους άνεμους. Γύρω σ' αυτά τα μικροσκοπικά σωμάτια συμπυκνώνεται ο άτμος και σχηματίζεται το σύννεφο. Χωρίς αυτά είνε άδύνατο να συννεφιάσει ο ουρανός. Για να γεννηθεί ένα σύννεφο της βροχής χρειάζονται και άλλες συνθήκες. Τα σταγονίδια που αποτελούν τα σύννεφα είνε στην άρχη πολύ μικρά και δεν ύπακούουν στους νόμους της βαρύτητας για να πέσουν στη γη· πρέπει να συννεφωθούν πολλά μαζί σε σταγόνες χοντύτερες και βαρύτερες· μ' αυτό δεν γίνεται άν δεν ύπάρχει σ' αυτά το κατάλληλο ήλεκτρικό φορτίο· συμβαίνει μάλιστα κάποτε, ν' άπωθούνται άντι να έλκονται μεταξύ τους. Το σταγονίδιο που έχει θετικό ήλεκτρισμό έλκεται άμοιβαία με το σταγονίδιο που έχει άρνητικό ήλεκτρισμό, άπωθούνται όμως όταν έχουν το ίδιο ήλεκτρικό φορτίο.

Σάν πολύ μετεωρομένο πράγμα μοιάζει λοιπόν ή βροχή. Πώς να μπορούσαμε να την προκαλέσουμε; Πώς θάναγκά-

σουμε το νερό να πέσει εκεί που θέμει; Να κάμουμε τον αέρα ψυχρότερο; Αυτό ξεπερνά τις δυνάμεις των ψυκτικών μηχανών μας. Συμβαίνει μάλιστα κάποτε να γίνει ή απαιτούμενη ψύξη χωρίς να σχηματιστεί το σύννεφο, γιατί λείπει από την περιοχή αυτή ή ατμοσφαιρική σκόνη. Τότε μάλιστα, μπορούμε να επέρβουμε στέλνοντας ψηλά σκόνη, καπνίες, άχνη αλατιού, μπορούμε ακόμα με αεροπλάνο να σκορπίσουμε μέσα στο σύννεφο άμμο ψιλή με κατάλληλο ήλεκτρικό φορτίο. Όλα αυτά μπορούν να γίνουν. Μα υπάρχουν γεγονότα εξασφαλισμένα; Έχουν γίνει πειράματα;

III. ΒΟΜΒΑΡΔΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΣΥΝΝΕΦΩΝ

Οι μετεωρολόγοι προσπάθησαν να συντηράζον τα σύννεφα για να συζολληθούν τα σταγονίδια και να πέσει βροχή. Οι πρώτοι πειραματισμοί έγιναν—που άλλου;—στην Αμερική, στο Τέξας. Όριδοβόλα «ήνοιξαν πυρ», ρουκέτες σφύριξαν μέσα στα σύννεφα, μπόμπες με δυναμίτη και αέρια ανέβηκαν στα σύννεφα με μπαλόνια και χαρταετούς και σπάσανε μέσ' την κοιλιά τους. Μια δολόκληρη πυροβολοαζία βομβάρδιζε ώρες τους ουρανοίς' όλη τη μέρα εξακολούθησε ο βομβαρδισμός, μα μόλις πέσανε κατά το βράδυ λίγες σταγόνες βροχή. Οι σταγόνες αυτές κόστισαν 475 μπόμπες, 68 μπαλόνια με αέρια και εξήμιση καντάρια έκρηκτικές ύλες.

IV. ΕΠΙΘΕΣΗ ΜΕ ΑΕΡΟΠΛΑΝΟ

Στα 1926 δυο αμερικάνοι καθηγητές ο Warren και ο Bancroft πειραματίστηκαν στην πόλη Ίτάκα της Αμερικής προσβάλλοντας με αεροπλάνο τα σύννεφα. Σκόρπισαν ήλεκτροποιημένο ψιλό άμμο μέσα στα σύννεφα. Σαράντα χιλιόγραμμα άμμος ήταν αρκετός για να μεταβάλει σε βροχή ένα σύννεφο 1500 έως 2000 μέτρα μήκος και 500 βάθος. Σε διάστημα λιγώτερο από ένα λεπτό, ένα μεγάλο άνοιγμα φανερώθηκε απ' τα κάτω προς τα πάνω. Σε πέντε έξη λεπτά με τις αδιάκοπες εισορμήσεις του αεροπλάνου μέσα στο σύννεφο προς διάφορες διευθύνσεις, το σύννεφο διαλύθηκε ολότελα, ενώ σύγχρονα έβρεχε και έχλιόνιζε πάνω από το αε-

ροδρόμιο. Αυτά γράφουν οι αμερικάνικες εφημερίδες της εποχής αυτής.

Μετά τρία χρόνια, στα 1926, οι Ευρωπαϊκές εφημερίδες δημοσίευσαν μια καινούρια ανακοίνωση, προερχόμενη πάντοτε από την Αμερική, από το Λος Άντζελες, αυτή τη φορά. Οι μηχανικοί Biglit και Davis είχαν εγκαταστήσει ένα σταθμό «Διεύθυνση των νεφών». Η εγκατάσταση στηριζόταν στη χρησιμοποίηση των υψίσουχων έναλλασσομένων ήλεκτρικών ρευμάτων του Τέσλα με κατάλληλα μηχανήματα τοποθετημένα στην κορυφή ενός πύργου. Οι εφημερίδες έβεβαίωσαν, ότι ο σταθμός λειτουργούσε, τα σύννεφα τρέχανε από όλες τις μεριές και σωριαζότανε γύρω από τον πύργο, το βαρόμετρο έπεφτε και στο τέλος άρχιζε βροχή. Μα τα πειράματα αυτά δεν επαληθεύτηκαν υπεύθυνα από επιστημονικά ινστιτούτα.

Αργότερα άλλες πληροφορίες, λιγώτερο ή περισσότερο α-

«Οί λαοί τότε μόνον ευημερούν, όταν οί όλίγοι υπακούουν εις τους πολ-
λούς».

Από τον λόγο του Γενικού μας Διοικητή κ. ΜΠΟΥΡΔΑΡΑ στις 2 του Οκτώβρη.

ληθοφανεΐς, μάς έρχόταν πότε από την Αμερική, πότε από την Αυστραλία και πότε από διάφορα μέρη της Ερώπης. Κάποτε ένας «βροχοποιός» στην Αμερική είχε κατορθώσει να κερδίσει πολλά νοικιάζοντας τις αμφίβολες έφευρέσεις του με δολάρια προς τόσα το χιλιστό της βροχής που έπεφτε. Η τύχη τον ηνόνησε, γιατί το θέρος αυτό ήταν πολύ βροχερό. Ο βροχοποιός έκαμε χου-σές δουλειές χωρίς να ξοδέψει δεκάρα και οί κηπουροί κερδίσαν ακόμα περισσότερα.

Μα τι εΐνε βεβαιωμένο επιστημονικά ως σήμερα; Το μόνο που μπορούμε να πούμε εΐνε ότι ή επιστήμη βρίσκεται στο στάδιο των πειραματισμών.

V. Η ΒΡΟΧΗ ΚΑΙ Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Για να μάθουμε να διευθύνουμε τη βροχή και την καλοκαιριά πρέπει να ξαίρομε πολλά.

Δέν πρέπει ναΐνε κανείς μετεωρολόγος, πρέπει, επίσης ναΐ-

ναι και χημικός. Ο αέρας όπου ταξιδεύουν τα σύννεφα εΐνε ένα τεράστιο εργαστήριο όπου συντελούνται χημικές μεταβολές. Υπάρχει κίολας ένας καινούριος κλάδος της χημείας, ή χημεία της όμίχλης.

Δέν αρκεί ναΐνε κανείς χημικός, πρέπει ακόμα ναΐνε και ήλεκτροφυσικός. Τα σταγονίδια στα σύννεφα εΐνε, όπως είδαμε, φορτωμένα ήλεκτρισμό.

Δέν αρκεί ναΐνε κανείς ήλεκτροφυσικός, πρέπει ακόμα ναΐνε και μαθηματικός. Πρέπει να βρεΐ μαθηματικούς τύπους, για όλα αυτά τα πράγματα που λέγονται: βροχή, χαλάζι,θύελλα κ.λ.π.

Μα κι αυτό δέν εΐνε αρκετό: πρέπει ναΐνε κανείς και τεχνικός για να μπορέσει να κατασκευάσει τα όργανα, τις συσκευές και τις μηχανές που θα προκαλέσουν τη βροχή. Πρέπει ναΐνε οικονομολόγος για να υπολογίσει τι θα κοστίσει ή βροχή, τι θα κοστίσει το σύννεφο, για να αποφασίσει αν συμφέρει ή όχι να προκαλέσει βροχή. Πρέπει, ακόμα, ναΐνε πολιτικός για να κρίνει πώς θα διευθύνει τον καιρό, χωρίς να προκαλέσει παρεξηγήσεις και προστριβές με τις γειτονικές χώρες. Πρέπει να τα ξέρει όλα για να μάθει να διευθύνει τον καιρό.

Μα μόνες οί γνώσεις δέν εΐνε αρκετές, πρέπει να γίνουν πειράματα, πολλά πειράματα, τα τελευταία αριθμοΐνται σε χιλιάδες. Μήπως ένας μόνος άνθρωπος μπορεί να κατέχει τόσες γνώσεις; Χρειάζεται λοιπόν ή δουλιά όχι μερικών σοφών απομονωμένων, όχι ενός μόνου εργαστηρίου, αλλά έκατοντάδων εργαστηρίων, όχι μιας επιστήμης, αλλά πολλών επιστημών.

Κι αυτό πάλι δέν εΐνε αρκετό. Ο Dr Wendler έβγαλε στα 1927 ένα βιβλίο με τον τίτλο: «Τό πρόβλημα της τεχνικής επενέργειας του ανθρώπου πάνω στο κλίμα».

Γράφει ο wendler:

«Αν κάθε έρρημος μεταβληθεί σε γόνιμη γή, αυτό θα μπορούσε να οδηγήσει σε συγκρούσεις και σε πολέμους, όπως ή πάλη για τις άποικιές. Μια άλλαγή κλίματος σ' ένα μέρος της γής θα έχει συνέπεια την άλλαγή του κλίματος και σε άλλες γειτονικές χώ-

ΤΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΚΑΙ Η ΜΕΘΟΔΟ ΤΗΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΕΝΗΣ ΔΟΥΛΕΙΑΣ

Ἡ μορφωτικὴ προσπάθεια τῆς ΕΠΟΝ Λέσβου ἄρχισε. Τὶς μέρες αὐτὲς κυκλοφόρησε μιὰ πολὺ ἐνδιαφέρουσα μελέτη ἐνὸς εἰδικοῦ παιδαγωγοῦ μας μὲ τὸν τίτλο «Τὸ παλιὸ καὶ τὸ καινούριον σχολεῖον». Σκοπὸς τῆς μελέτης αὐτῆς, τὴν ἔκδοσιν τῆς ὁποίας ἐπιμελήθηκε τὸ τμήμα Μόρφωσης καὶ Διαφώτισης τῆς ΕΠΟΝ εἶνε νὰ κατατοπίσῃ κάθε ἐνδιαφερόμενον, πάνω στοὺς σκοποὺς καὶ τὸν τρόπο ἐργασίας τῶν σχολειῶν στὶς πιὸ προοδευτικὰς χώρες τοῦ κόσμου.

Στὸ πρῶτον μέρος τῆς μελέτης αὐτῆς ὁ συγγραφεὺς κάνει λόγο γιὰ τὶς μάταιες ἀποπειρὰς ποὺ ἔγιναν νὰ καλλιτερέψῃ τὸ σχολεῖον μέσα στὰ προπολεμικὰ πλαίσια. Οἱ ἀποτυχίαι τῶν προσηλασθειῶν αὐτῶν ἔπεισαν τοὺς εἰδικούς ὅτι εἶνε ἀδύνατον νὰ ἀποβλέψουμε στὴν καλλιτέρευση τοῦ σχολεῖου μέσα στὴν κοινωνία ποὺ ἔχει γιὰ χαρακτηριστικὸ τῆς τὴν ἐκμετάλλευσιν τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὸν ἄνθρωπον καὶ ποὺ ἔχει συμφέρον γιὰ νὰ συνεχίζεται ἡ ἴδια κατάστασις, νὰ ἐτοιμάζῃ πολίταις ποὺ θὰ ξέρουν νὰ ἐκμεταλλεῦνται τοὺς ἄλλους καὶ ἀνθρώπους,

ρες. Μὰ κί' ἀκόμα ἂν ἦταν δυνατόν νὰ γίνῃ ἀλλαγὴ τοῦ κλίματος σὲ μιὰ χώρα χωρὶς νὰ βλαφτεῖ τὸ κλίμα μιᾶς ἄλλης, πάλι θὰ παρουσιαζόταν μέσα στὸ ἐσωτερικὸν τῆς χώρας ἀντιθέσεις συμφερόντων ποὺ θὰ ὀδηγοῦσαν σὲ διαμάχαις πολιτικὰς, ὀξύτεραις ἀπ' αὐτὰς ποὺ γνωρίσαμε ὡς σήμερον».

Ὁ wendler δὲν εἶνε πολιτικὸς, εἶνε ἐπιστήμονας· μὰ κί' αὐτὸς διακρίνει καθαρὰ τὴ βασικὴν δυσκολίαν: Ὑπάρχουν ἀντιθέσεις στὰ συμφέροντα τῶν ἀνθρώπων. Πῶς θὰ γίνῃ λοιπὸν γιὰ νάχουν οἱ ἄνθρωποι κοινὰ συμφέροντα; Μήπως πρέπει ν' ἀλλαχτεῖ ὁλότερον ὁ τρόπος τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς;

(Ἀπὸ σύγγραμμα τοῦ Μ. ΙΛΙΝ.—Ἀπόδοσις καὶ εἰσαγωγή Νίκου Σωτηράκη).

ποὺ θὰ ὑπακούουν τυφλά, ποὺ δὲ θᾶχουν τὴ δύναμιν καὶ τὸ φῶς τῆς μόρφωσης νὰ δοῦν τὴν ἀλήθειαν.

Τὸ σημερινὸν σχολεῖον δὲν δίνει, ἐπίτηδες, τὶς γνώσεις ποὺ πρέπει στὶς μεγάλας μάζαις τοῦ λαοῦ. Ὁ συγγραφεὺς θυμίζει τὴν προσπάθειαν τοῦ Μετσοῦ νὰ περιορίσῃ τὴν μόρφωσιν τοῦ φτωχοῦ λαοῦ καὶ προσθέτει ὅτι κάποιος «ἀριστοκράτης» μιλῶντας σ' ἓνα σαλόνι τῆς Μυτιλήνης διατύπωσε καθαρὰ καὶ ἀδιάντροπα τὴν γνώμην του πῶς «ὁ λαὸς δὲν πρέπει νὰ μορφώνεται γιὰτί ἀλλιώτικα γίνεται ἐπαναστάτης». Κατόπι προχωρεῖ ἀναλυτικὰ καὶ στὶς ἐξῆς διαπιστώσεις: ὅτι τὸ σημερινὸν σχολεῖον χωρίζει θεωρία καὶ πράξιν, ὅτι εἶνε ἀτομικιστικὸν καὶ δὲν ἀναπτύσσει καμμιὰ κοινωνικότητα καὶ ὅτι δὲν ἐνδιαφέρεται γιὰ τὴν μόρφωσιν τῆς γυναίκας.

Ἡ συνύπαρξις θεωρίας καὶ πράξεως θεωρεῖται κάτι τὸ ἐπικίνδυνον. Ἄν ὁ ἐργάτης ἔχει καὶ θεωρητικὴν μόρφωσιν θὰ ζητήσῃ νὰ φτάσῃ ψηλότερα καὶ δὲν θὰ μένει ἐργάτης στὰ χέρια τῶν ἐκμεταλλεῶν του. Τὰ «σχολεῖα ἐργασίας» ἔμειναν κί' αὐτὰ θεωρητικὰ, γιὰτί περιορίσαν τὴν δράσιν καὶ τὴν αὐτενέργειαν τοῦ παιδιοῦ μονάχα στὰ μαθήματα, ποὺ ἐπιβάλλονται στὰ παιδιὰ χωρὶς νὰ βρίσκονται σὲ ἐπαφὴ μὲ τὴν ζωὴν. Τὸ σχολεῖον θὰ πρέπει νὰ βοηθᾷ τὴν κοινωνίαν στὴν ἴδουλειάν της, τότε μονάχα θὰ εἶνε σχολεῖον ἐργασίας. Τὸ σημερινὸν σχολεῖον εἶνε ἀτομικιστικὸν ἀφοῦ ἰδανικὸν τῆς σημερινῆς κοινωνίας εἶνε ὁ ὄρριβιστάς, τὸ ἄτομον δηλ. ποὺ διαθέτει κάθε μέσον τιμὸν καὶ ἄτιμον γιὰ νὰ διακριθεῖ ἀνάμεσα στὶς χιλιάδας τῶν φτωχῶν, ποὺ χαρακτηρίζονται ἀνίκανοι.

Γιὰ νὰ πετύχουν οἱ σκοποὶ τῆς ἐκπαίδευσης εἶνε ἀνάγκη νὰ στηριχθεῖ τὸ καινούριον σχολεῖον στὴν λαϊκὴν κυριαρχίαν, ὁπότε θὰ παύσῃ νὰ ἐξυπηρετεῖ τὰ συμφέροντα

μιᾶς μονάχα μερίδας ποὺ ἐκμεταλλεῖται κατὰ τὸν χειρότερον τρόπο τὶς μεγάλας λαϊκὰς μάζαις. Τὸ καινούριον σχολεῖον δὲν μπορεῖ νὰ βρισκεται μακριὰ ἀπὸ τὴν κοινωνίαν, παρὰ πρέπει νὰ βρισκεται σὲ στενὴν ἐπαφὴ μὲ τὸν λαὸν καὶ τὰ προβλήματα του, καὶ νὰ βοηθεῖ κί' αὐτὸν στὴν ἐπιτυχίαν κοινωνικῶν προγραμμάτων, ποὺ σχεδιάσθηκαν ἀπ' τὴν κυβέρνησιν. Ἰδιαιτέρως πρέπει νὰ προσέξουμε τὸν τύπον καὶ τὴν μέθοδον τοῦ καινούριου σχολεῖου, ὅπως διαμορφώθηκε στὴν Ἀμερικὴν. Ἐκεῖ τὸ σχολεῖον ἐργασίας πῆρε πολὺν πρακτικὸν περιεχόμενον καὶ δόθηκε σημασία μεγάλη ὄχι μόνον στὴν ἐμπειρίαν, ἀλλὰ καὶ στὴν σκέψιν, ἀφοῦ ἡ σκέψιν δὲν εἶνε τίποτα παραπάνω παρὰ μιὰ παλιὰ ἐμπειρία, ποὺ διευθύνει τὴν καινούριαν προσπάθειαν νὰ μάθουμε κάτι. Μὲ τὸν καινούριον τύπον τοῦ σχολεῖου τὸ παιδί δὲν μαθαίνει πολλὰ καὶ ἀδιαφόρητα, παρὰ ἐκεῖνα ποὺ ἐνδιαφέρουν τὴν ζωὴν του, ἐκεῖνα ποὺ ζητᾷ ἢ σύγχρονον κατάστασιν. Οἱ παιδαγωγοὶ ἔχουν καταλήξει σὲ δύο συμπεράσματα. Ὅτι τὸ παιδί μαθαίνει πάντα δουλεύοντας καὶ ὅτι δὲν πρέπει νὰ ὑπάρχουν κλάδοι ἀσύνδετοι μέσα στὸ σχολικὸν πρόγραμμα, παρὰ ἐνότητες: π. χ. τὸ αὐτοκίνητον, ἡ ἠλεκτρικὴ μηχανή, ἡ καθαρὴ ἐπιτήρησις τοῦ σπιτιοῦ, τὸ ντύσιμον κλπ. Σ' αὐτὰς τὶς ἐνότητες, ποὺ ὑπάρχουν στὴν ζωὴν πάντα, στηρίζεται καὶ ἡ μέθοδος. Δὲν πρόκειται νὰ μάθῃ τὸ παιδί κλάδους χωριστοὺς σὰν τὴ φυσικὴν εἴτε τὴν ἱστορίαν, παρὰ νὰ μάθῃ νὰ ἐπεξεργάζεται μιὰ ἐνότητα, γιὰτί καὶ στὴν ζωὴν αὐτὴ γίνετα. Γιὰ νὰ γίνῃ ἡ μελέτη αὐτὴ σὲ μιὰν ἐνδιαφέρουσαν ἐνότητα χρειάζεται πλάνον ἐργασίας. Ἀπὸ ποῦ θὰ ἀρχίσουμε, πῶς θὰ προχωρήσουμε, πῶς θὰ χωρίσουμε τὴν μελέτη μεταξὺ τῶν παιδιῶν. Γι' αὐτὸ καὶ ἡ μέθοδος αὐτὴ ὀνομάστηκε μέθοδος

της σχεδιασμένης δουλειάς. Ἡ μέθοδος αὐτὴ ἀναπτύσσει τὴν ὑπευθυνότητα κάθε παιδιοῦ, δίδει τις ἰδιαίτερες κλίσεις του καὶ μορφώνει τὸν χαρακτήρα.

Στὸ Ἀμερικάνικο σχολεῖο στηρίχθηκε καὶ τὸ Σοβιετικόν, μετὰ τὴν διαφορὰ πῶς τὸ δεύτερον τελειοποίησε καὶ ὁλοκλήρωσε τὸ πρόγραμμα καὶ τὴν μέθοδο. Τὸ σχολεῖο ἐργασίας τῆς Δύσης καὶ τῆς Ἀμερικῆς ἐγένετο Πολυτεχνικὸν Σχολεῖο ἐν τῇ Ρωσίᾳ.

Τὸ σύνθημα τῶν Ρώσων παιδαγωγῶν ἦταν ὁ «πολυτεχνισμός». Ἐπρεπε κάθε πολίτης νὰ ξέρει νὰ διευθύνει μιὰ ὁποιαδήποτε δουλειάν, νὰνε μορφωμένος πολυτέχνης. Κι' αὐτὸ γιὰ τοὺς ἐξῆς λόγους: Δὲν πρόκειται νὰ μαθαίνει μιὰ δουλειὰ ὁ καθένας, καὶ νὰ χάνεται μόλις ἡ δουλειὰ αὐτὴ περναὶ κρίση. Ἐπειτα δὲν θὰ ὑπάρχουν χωριστὰ οἱ θεωρητικοὶ καὶ χωριστὰ οἱ ἐργάτες, παρὰ ὁ καθένας θὰνε ἐργάτης καὶ θεωρητικὸς μαζί. «Καὶ μιὰ μαγεύρισα πρέπει νὰ ξέρει νὰ κυβερνᾷ τὸ κράτος». Ἡ μέθοδος τοῦ σοβιετικοῦ σχολεῖο ἐῖνε ἡ μέθοδος τῆς «σχεδιασμένης δουλειᾶς» ποὺ πῆραν ἀπὸ τὴν Ἀμερικὴν, μετὰ τὴν διαφορὰ πῶς τὸ σχέδιον γίνεται σύμφωνα μετὰ τις ἄμεσες κοινωνικὰς ἀνάγκες καὶ πέρνει πάντα περιεχόμενον κοινωνικόν. Τὸ ρωσικόν σχολεῖο ξέρει «τὴν κοινωνικὰ χρήσιμη δουλειάν». Αὐτὴ ἔῖνε ἡ μεγαλειότερη ἀποστολὴ κάθε πολίτη καὶ κάθε σχολεῖο γιὰ τὴν καλλιτέρευση τῆς ζωῆς τῶν ἐργαζομένων, γιὰ τὸ πολιτισμόν. Ἐστὶν μιὰ τάξη παίρνει τὴν ἀπόφασιν νὰ κάνει ἡλεκτρικὴ ἐγκατάστασιν σ' ἓνα χωριόν. Αὐτὸ ἔῖνε τὸ σχέδιον ποὺ στηρίζεται ἐν πραγματικῇ ἀνάγκῃ μιᾶς κοινωνικῆς ὁμάδας. Ἡ δουλειὰ ποὺ θὰ κάνουν τὰ παιδιὰ θάχει σκοπιμότητα καὶ μάλιστα κοινωνικὴν, ἐνῶ ἐν τῷ σημερινῷ σχολεῖο τὰ γράμματα μαθαίνονται χωρὶς συγκεκριμένη σκοπιμότητα. Τὸ σχέδιον τῆς ἡλεκτρικῆς ἐγκατάστασης περιλαμβάνει θεωρίαν καὶ πράξιν. Τὰ παιδιὰ θὰ μορ-

ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ

Κοσμογεννήτρα χρυσαυγὴ, γλυκόνειρο τοῦ κόσμου, βασίλισσα ζωῆ τῆς γῆς, μετὰ τὰ φλογάτα χεῖλια, μετὰ τὴν μαγεύτρα τὴν ματιὰ ποὺ δένει ὅλα τὰ μάκρη, πές μου ποιὰ νὰ ἦ πατρίδα σου, πῶς ἔῖνε τ' ὄνομά σου;

— Τὸ φῶς τοῦ γῆλιου μὲπλασε κι' ἔχω τὴν γῆ μητέρα καὶ καθὲ ἀνθρώπινη καρδιὰ γλυκαδελφὴ τὴν ἔχω κι' ἂν γιὰ πατρίδα μέρωτᾶς τὸν κόσμον ἔχω πατρίδα. Ὅπου πατήσω κι' ὅπου ζῶ χῶρες ἀναγαλιάζουν, καρδιές σὰν τριαντάφυλλα τοῦ Μαγιαπρίλη ἀνοίγουν, τρεμογελοῦν οἱ οὐρανοὶ καὶ κελαηδοῦν τ' ἀηδόνια καὶ λάμπει ἡ μέρα σὰ Λαμπρὴ καὶ παίζει μετὰ τὸν ἥλιον. Κι' ἂν μ' ἐρωτᾶς γιὰ τ' ὄνομον μὲ λέν: Ἐλευθερία. Γεῖά σας χαρὰ σας θάλασσες, στεριές μου γεῖά σας, σὰς ἀγκαλιάζω καὶ πονῶ ἀπ' τὴν πολλὴν χαρὰ μου. Πατρίδες πιάστε τὸ χορὸν, χῶρες ὅλου τοῦ κόσμου καὶ μετὰ τὸ χρυσομάντηλον θὰ σύρω τὸ χορὸν μας, θὰ ξανεμίσω τὰ μαλλιά τὰ στήθια νὰ φουσκώσουν καὶ νὰ φυσήξουν ἐν τῇ καρδίᾳ τ' ἀγέρι ἀπ' τὴν πνοὴν μου. Ἄντες πατρίδες λιόχαρε; κι' ἐγὼ θάμαι μαζί σας πατρίδα δίχως λευτεριά δὲν τήνε βλέπει ὁ γῆλιος πατρίδα δίχως λευτεριά δὲν τήνε λέν πατρίδα.

Τ. Χ' ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΥ

φώνονται δουλεύοντας καὶ πάλιν θὰ ἐφαρμόζουν καὶ θὰ ἐλέγχουν τὴν πράξιν ὅ,τι διάβασαν. Ἐξ' ἄλλου τὸ καινούριον σχολεῖο ἐκμεταλλεύεται ἐν ἀφάνταστο βαθμῷ ὅλα τὰ μέσα, τὸν κινηματογράφον, τὸ θέατρον, τὸ ραδιόφωνον, τὸ βιβλίον καὶ γίνονται ἐλεύθερες διαλέξεις καὶ συζητήσεις. Σκοπὸς τῆς μόρφωσης ἔῖνε νὰ ἀνοίξει ἐλεύθερα μπροστὰ ἐν τῷ παιδί καὶ ἐν τῷ νέῳ ὅλες τὰς κατακτήσεις, ποὺ ἔκανε ὁ ἀνθρώπος μετὰ τὴν ἐπιστῆμην καὶ τὴν τέχνην. Κάθε παιδί πρέπει νὰ ξέρει νὰ κάνει ραδιόφωνον.

Ἡ μεταπολεμικὴ κοινωνία θὰ ἀποβλέπει ἐν τῷ πολυτεχνικῷ σχολεῖο μετὰ τὴν μέθοδον τῆς σχεδιασμένης δουλειᾶς, γιὰ τὸ αὐτὸ δίνει πολυπλευρὴν μόρφωσιν, ἐνῶνε θεωρίαν καὶ πράξιν, ἀναπτύσσει τὴν κοινωνικότητα, ἀναπτύσσει μιὰ ἐλεύθερον προσωπικότητα χωρὶς καταναγκαστικὴν πειθαρχίαν καὶ καταπίεσιν καὶ φέρνει ἰσότητά ἐν τῷ δυνάμει.

Ὅλα αὐτὰ θὰ γίνωνται, ὅταν δὲν θὰ ὑπάρχει ἐν τῇ κοινωνίᾳ ἐκμετάλλευσις, ὅταν ὅλα τὰ ἀγαθὰ θὰνε ἐν τῷ χέρι τοῦ λαοῦ γιὰ νὰ παραδοθῶν ἐν τῇ ἐρχόμενῃ γενίᾳ ποὺ ἔχουν καθῆκον νὰ τὰ ἀναπτύξουν πῶς πολὺ καὶ νὰ ἀνεβάσουν τὸν πολιτι-

σμός ἐν ἄνωτερον σκαλοπάτι.

Ἐν τῷ περιορισμένῳ χώρῳ ποὺ διαθέτει τὸ περιοδικόν μας ἔῖνε ἀδύνατον νὰ ἐκθέσουμε μετὰ περισσότερα λόγια τὴν μέθοδον τοῦ καινούριου σχολεῖο ποὺ θὰ ἐξυπηρετήσῃ τὴν μόρφωσιν ὅλου τοῦ λαοῦ. Περιοριζόμεσθα ἐν τῇ ἀνάγκῃ ἐν τῇ λίγῃ αὐτῇ γραμμῇ συστήνοντες τὸ διάβασμα τῆς μορφωτικῆς αὐτῆς προσούρας ἐν ὅλοις τοῖς ἀναγνώστῃς μας.

Α. Γ.

«Καλῶ ὅλους τοὺς τίμιους νέους καὶ τὰς νέας νὰ μποῦν ἐν τῇ ΕΠΟΝ. Καλῶ ὅλους αὐτοὺς ποὺ ἔκλαψαν, ποὺ πόνεσαν, ποὺ πείνασαν, αὐτοὺς ποὺ ὁ Ἑλληνικὸς φασισμός τοὺς στέρησε τὸ θεῖον δῶρον τῆς μόρφωσης καὶ τῆς χαρᾶς νὰ ἐνωθῶν μαζί μας, μετὰ τοὺς ἡρώϊκους ἐπονίτες καὶ ἐπονίτισσας, γιὰ ν' ἀγωνιστοῦμε γιὰ μιὰ χαρούμενη, λεύτερον καὶ εὐτυχιόμενην ζωῆν.— Γιὰ τὸ πρέπει νὰ τὸ βάλετε ὅλοι ἐν τῷ νοῦ σας πῶς ὅλα αὐτὰ δὲ χαρίζονται μὰ καταχτιένται μετὰ αἷμα».

Ἀπὸ τὸ λόγον τοῦ Γραμματέα τῆς ΕΠΟΝ Λέσβου σγ. ΝΙΚΟΥ ΑΝΔΡΕΟΥ.

τρο της να πλανιέται πάνω στα χαλασμένα ντουβάρια του κάστρου. Έβγαине σκυφή μέσα απ' τή τρύπα της και με σφιγμένες τις γροθιές τραβούσε ίσια κατ' εὐθείαν στη θάλασσα, εκεί στο ψηλό μέρος του κάστρου, που ἀγνάντευε ίσια στα βουνά της ἀνατολής, που ἔκαιαν ἀκόμα απ' τις φωτιές του πολέμου και τῆς καταστροφῆς. Νόμιζες πῶς τῆ στιγμή ἐκείνη ἡ ἀνθρώπινη δυστυχία βάδιζε ίσια κατεπάνω στο θεό τῆς καταστροφῆς, για να του δώσει κοτάμouτρα μιά γροθιά, που θά τον σώριαζε κι' αὐτόν κατά γῆς, ἄθλια θρύμματα. Τό κάστρο τότε, τό ἐρείπιο, γινόταν πολεμιστρα ἡρωϊκή και πανανθρώπινη, απ' ὅπου θά σποῦσαν τὴν ἀδυσώπητη φάτσα του θολοῦ οὐρανοῦ. Οἱ γλάροι ἔκρωζαν γύρω στα ἐρείπια κι' ὄλα περιμεναν να πέσει ἡ κατάρα τῆς γρηῆς, που θᾶταν τό σύνθημα τῆς καταστροφῆς. Τὴν ἔβλεπα ἀκίνητη, ὀλόρθη, πελώρια, ἐνῶ ἡ κουρελιασμένη φούστα της, μεγεθύνοντας ἀκόμα πιό πολὺ τὴν πελώρια σιλουέττα της, κυμάτιζε σά σημαία τῆς δυστυχίας κι' αὐτή. Ἡ καρδιά μου χτυποῦσε δυνατά. Στά παιδικά μου μάτια φάνταζε πῶς ἡ κυρά Φρόσω τῆ φοβερῆ ἐκείνη στιγμή μπορούσε να χαλάσει ὀλάκερο αὐτό τό σύμπαν τῆς δυστυχίας. Ναί, ἡ κυρά Φρόσω εἶχε τὴ δύναμη και θά τῶκανε, φτάνει να μπορούσε ν' ἀνέβαινε τὸν ψηλό τοῖχο τῆς πολειίστρας. "Οχι, δὲν μπορεί ἔλεγα μέσα μου, που φοβόμουνα αὐτὴ τὴ καταστροφή. Εἶνε ψηλὸς ἔλεγα και ἡ γρηῆ εἶνε ἀδύνατη. Εἶνε ἕνα πρῶμα σιχαμερό, κουρελιάτικο, με κίτρινο γαζιάτικο δέρμα και με ἡλίθια μάτια που στήν ὠρα τῆς ἀπόφασης σταματᾶ και σέ κοιτᾶ παράξενα χωρίς ποτέ να νοιώθει τό σκοπό της. Ποτέ της δὲν ξεστόμιζε τὴν κατάρα. Ἡ σύσπαση τῶν μυῶνων της ἔπεφτε και με βλέμμα ἀκαθόριστο, πολὺ ἀκαθόριστο κοιτάζοντας τὸν θολὸ οὐρανὸ, ἄφινε για διαμαρτυρία μέσα στο ὄλο του σὺμπαντος μιά σπαρχτική κραυγή, που ἔβγαине μέσα απ' τό μαῦρο στόμα της, ἐνῶ ξεπετοῦσε μπροστά τό λαιμό της και ἔδενε τὰ δυὸ κοκκαλιάρικα χέρια της.

— Ρε Σταμάσασι! ἔλα βρέεε... Οἱ γλάροι τρομαγμένοι απ' τὴ φωνή της, ξεπετιόντανε μέσα απ' τὰ χαλάσματα ἀφίνοντας τις ἀνοστες τρομαγμένες κραυγές των, μέσα στον συνεφιασμένο οὐρανὸ, ποῦταν ἔτοιμος να ξεσπάσει σέ βροχή. Ἡ γρηῆ ἐπανελάμβανε τὴ πρόσκλησή της πρὸς τὴν ἀπέναντι ἀκτῆ, που θολῆ, μακρυνῆ, ἀνήξερη για τὰ δράματά της, μόλις καταδέχονταν να φανεί μέσα απ' τὴν καταχνιά. Ἦταν μιά στιγμή τρομαχτική και τραγική αὐτὴ ἡ ἐπίκληση τῆς μάνας στο γυιό της τό Σταμάτη, ποῦχε μείνει με τὴ καταστροφή, ἀγνοῦστο ποῦ, πάνω στη Μικρασιατικὴ ἀκτῆ. Γι' αὐτό εἶχε ἔρθει ἡ γρηῆ στο κάστρο. Ἀπὸ κεῖ πέρα βίγλιζε ὄλη τὴ ματωμένη ἀκτῆ και

Ἡ ΑΓΓΛΙΚΗ ΠΟΙΗΣΗ

ΑΝ....

"Αν μπορείς νᾶσαι ἀτάραχος ὅταν τριγύρω οἱ ἄλλοι σ' ἐσένα ρίχνουν τό ἀδικο μέσα στήν παραζάλη, ἂν μπορείς ὅταν δισταγμούς, για σέ θᾶχουν ἐκείνοι νᾶχεις στή δύναμη σου ἐσὺ κρυφὴν ἐμπιστοσύνη, ἂν μπορείς νᾶσαι ἀκούραστος ὅταν προσμένεις κάτι, με ψέμα να μὴν ἀπαντᾶς στῶν ἄλλων τὴν ἀπάτη, ἂν σέ μισοῦν να μὴ μισεῖς κι' ἄς εἶσαι πληγωμένος να μὴν εἶσ' ἐφοκολόπιστος, μήτε πονηρεμένος, ἂν μπορείς να ὄνειρέβεσαι και τὰ ὄνειρα να ὄρίζεις, να σκέφτεσαι χωρίς τὴ ζωὴ στή σκέψη να χαρίζεις, ἂν μεγαλόψυχος μπορείς τό ἴδιο να ἔανοῖξεις, τὸν Θρίαμβον ἢ τὸν Ὀλεθρο που κάποτε θά σμίξεις, ἂν ὑπομένεις τοὺς κακοὺς ν' ἀκοὺς που θά χαλοῦνε τὰ λόγια σου τάληθινά 'κι' ἄμυαλους θά πλανοῦνε, ἂν μπορείς ὅτι ἀγάπησες ρημάδι ν' ἀντικρίσεις.... με χαλασμένα σῦνεργα τό ἔργο να ξαναρχίσεις, ἂν ὄσα πλούτη κέρδισες μπορείς να τὰ σωριάσεις σ' ἕνα παιγνίδι τολμηρό, να μὴν τό λογαριάσεις, κι' ὅταν χαθοῦν ἀχάλαστη νᾶναι ἡ ζωὴ σου ἐσένα χωρίς να παραπονεθεῖς ποτέ για τὰ χαμένα, ἂν σκλάβα σου νᾶχεις μπορείς στήν πράξη τὴν καρδιά σου να βρεῖς τό θάρρος που ἔμεινε πολὺ καιρὸ μακρυνά σου ἂν στήν καταστροφή μπορείς νᾶχεις τὴν ἴδια γνώμη, με ἄσειστη θέληση να λές:—«βάστα καρδιά μου ἀκόμη!»— μέσα στον ὄχλο νᾶσαι ἀγνὸς χωρίς να φέβγεις πέρα νᾶσαι με τοὺς τρανοὺς χωρίς να πάρει ὁ νοὺς σου ἄερα, κι' ἂν δὲ μπορεί φίλος κ' ἐχτρός κίρκες να σέ ποτίζει κι' ἂν ἐχτιμᾶς κάθε ἀνθρωπο μονάχα ὄσο θ' ἀξίζει κι' ἂν τό γοργὸ καιρὸν μπορείς σωστά να τὸν μετρήσεις και μέσα του κάθε στιγμῆς τοὺς θησαβρούς να κλείσεις.... ὄλα δικά σου γίνονται τότε σέ ἀφτὴ τὴν πλάση κι' εἶσαι ἀξιος ἄντρας που κανεῖς δὲ θά σέ ξεπεράσει.

RUDYARD KIPLING

(Μετᾶφραση Μαρίνου Σιγούρου)

ἡ ἐλπίδα της τρέχοντας σ' ὄλη τὴν ἀκρογιαλιά, ἀνέστανε Σταμάτηδες, που ἡ μητρικὴ φωνὴ παρακινούσε νᾶρθουν, για ν' ἀπολαύσουν ἀκόμα μιά φορὰ τὴ θαλπωρὴ τῆς μητρικῆς ἀγκάλης. Αὐτό τό χάρισμα τῆς ἀσβεστης μητρικῆς στοργῆς τῶκρυβε μέσα της ἀκόμα ἀκόμητο ἡ γρηῆ Φρόσω. Κανένας ὄμως δὲν ἀπαντοῦσε, και τότες ἡ γρηῆ ἔμεινε βουβή. Τὰ μάτια της τὰ σταχτιά λές κι' ἔβγαζαν μῖσος κι' ὄλα τὰ χαλάσματα, ὄλα τὰ ντουβάρια κείνη τὴ στιγμή γινόταν τρομερά. "Οχι ποτές μου δὲν μπορούσα ν' ἀγαπήσω τὴ γρηῆ Φρόσω. Μονάχα τὴ φοβόμουνα ὄσαν κάτι παράξενο, ὄσαν κάποιο εἰκόνημα φοβεροῦ ἀγίου που κρύβει μέσα του κάποια ἀνεπίωτη δύναμη. Ἐκείνες τις στιγμές ἡ κυρά Φρόσω, ἀνέβαινε σὰ μάτια μου ὄσαν κάτι τό ὑπερφυσικό. Μερικὲς στιγμές ἀκόμα μ' ἔκανε να πιστεῦω πῶς σὰ χέρια της κρατοῦσε κάτι μυστικά, που ἂν τάξαιρες, θά μπορούσες να νοιώσεις τό βαθὺ νόημα του κόσμου. Θυμᾶμαι ὄμως ἀκόμα πῶς ἐκείνες τις στιγμές ὄταν τυχαῖα μᾶς ἔβλεπε, δὲν ἀνεγνώριζε ποτές ἀπάνω μας τὸν ἐχθροῦ της, ἔστω κι' ἂν τὴν εἶχαμε ἀπὸ βραδύς πειράξει με

τὸν πιό σκληρὸ τρόπο. Μᾶς κοίταζε ἤρεμα, μητρικά, ὄσαν να μᾶς ἔλεγε ὄσας ἀγαπᾶ. Μὰ τότε ἦταν που τὴν φοβόμουσαν ἀκόμα πιό πολὺ. Δὲν ξαῖρω ἂν σὴτὴ τῶνοιωθε αὐτό. Θᾶθελα ὄμως, ποτές να μὴν εἶχε νοιώσει αὐτό τό ἀλλόκοτο αἰσθημά μας.

Ντρέπομαι να γράψω τό πῶς πέθανε. Μὰ μιά που ἄρχισα θά τό κάνω. Τί κι' ἂν μᾶς φέρνει ντροπή! Ἐμεῖς εἶμαστον μωρὰ τότες και κανένας δὲν γεννιέται ἄγιος. Ἄγιος γίνεται κανένας ὄστερα ὄταν περάσει τό σκολιὸ τῆς δυστυχίας. Εἶχαν ἔρθει ἔργατες τῆς Δημαρχίας με τοὺς βαρηλοὺς τους κασιμάδες. Τό κάστρο θά τό γκρέμιζαν για να γίνει ἡ σημερινὴ πλατεῖα. Οἱ πῆτρες κουβαλιούτανε κι' ὄσα ντουβάρια απ' τᾶχρηστο κάστρο ἔμειναν ὄρθᾶ τᾶρριχναν κάτω με μπισουτιές.

Κανένας δὲν μπορούσε να δώσει στή κυρά Φρόσω να καταλάβει, πῶς σέ λίγο ἡ κατοικία της θά πετιόντανε στον ἄερα και πῶς ἔπρεπε ν' ἀδειάζει τὴ γωνιά. Βρισκόντανε ἄγρια, κατακίτρινη, φαντάζοντας ὄσαν ἄγνοφάντασμα, στο βάθος τῆς τρύπας της που τό στόμα της δὲν

ΠΩΣ ΘΑ ΕΙΝΕ ΟΙ ΜΕΤΑΠΟΛΕΜΙΚΕΣ ΠΟΛΕΙΣ

Φύγαν οι καννιβαλικές ορδές του φασισμού, μα είνε βαθειές, πολυ βαθειές οι πληγές που μας προκαλέσανε, και το γιάτρομά τους χρειάζεται χρόνο πολυ, θέληση, δουλειά και ύπομονη.

Φυσικά το πρώτο που θα κυττάζουμε έδω, είνε ή τροφή, το ντύσιμο, τὰ φάρμακα. Στη άλλη όμως Ελλάδα και σ' όλη σχεδόν την Εύρώπη δέν εμεινε τίποτες όρθιο. Τά σάρωσε τὸ σίδηρο κι' ή φρωτιά. Έκει τό μεγαλύτερο κι' έπιτακτικώτερο πρόβλημα είνε ή στεγάση.

Γενικά ό κόσμος, ή Εύρώπη όλόκληρη, θά ανοικοδομηθεί και θά αναδιοργανωθεί πάνω σε καινούργιες βάσεις. Η ζωή σήμερα είνε όμαδιώτερη χάρις στη πρόοδο της μηχανής. Οι άνθρωποι δέν είνε πιά ό ένας ανεξάρτητος άπ' τόν άλλο.

Δέν θάχουνε τώρα οι τεχνικοί να λύσουνε τό πρόβλημα της κατασκευής διαπανηρών σπιτιών, ώραίων και χαριτωμένων και πολυτελών πολυκατοικιών προνομιούχων ανθρώπων. Τό πρόβλημα είνε να στεγασθεί ό λαός. Και μάλιστα καλά και άνετα. Να στεγασθεί τό παραμελημένο πλήθος, που ή ζωή του δέν ήταν καθόλου εύκολη. Ο κόσμος, που κουρασμένος γυρνά τό βράδυ, χωρίς έλπίδα, γι' ανάπαψη, σε μελαγχολικά σπίτια. Σπίτια χωρίς πράσινο, άσφρικτικά κολλημένα τό ένα στο άλλο, με στενούς δρόμους που μποδίζουν τό καθαρό άερα για την ελεύθερη άναπνοή. Που δέν τά βλέπει τό φώς του ήλιου.

Δέν είνε δυνατό κι' ούτε συμφέρει όλόκληρος ό πληθυσμός μιάς πόλης να κατοικει χωριστά σε μεμονωμένα σπίτια περιτριγυρισμένα με σημερινό ιδιωτικό κήπο. Με την αύξηση μιάς πόλης σε έκταση, αυξάνονται δυσανάλογα τά έξοδα, γιά τη συντήρηση των δρόμων, την ύδρευση, τό φωτισμό, την καθαριότητα. Έπειτα οι ώρες που σπαταλούνται για τόν πηγαίνεσχομό στ' αναοίδηματα σημα της διασποράς, αφαιρούνται άπ' τις ώρες παραγωγικής εργασίας ή ανάπαυσης.

Όταν τό 1935 οι Άμερικανοί καλέσανε ένα περίφημο Γάλλο αρχιτεκτονα, τόν Le Corbusier, τό πρώτο που τους ειπε σαν ειδη τη Νέα Υόρκη με τους ούρανοξύστες της, με τά 300 μέτρα ύψος ήταν: «Οι ούρανοξύστες της Ν. Υόρκης είνε πολυ μικροί». Υπερβολή ή παραξενιά; Άπ' έναντίας πολυ λογικό. Άς αναλογισθοίμε την τεράστια έκταση της Ν. Υόρκης, κι' ότι ανάμεσα στους ούρανοξύστες της είνε συνωστισμένες πολυκατοικίες και μικρά σπίτια, ώστε ή πόλη να έχει ένα μέσο ύψος 4 1/2 πατωμάτων.

Πρότεινε την ύψωση του μέσου ύψου, από 4 1/2 σε 16 πατωμάτα με μεγαλύτερους και χρησιμώτερους ούρανοξύστες. Έτσι από την έκταση της Ν. Υόρκης τά 3/4 του εδάφους της που θά μένανε ανοικοδομήματα, θά τά χρησιμοποιούσα-

νε για κήπους, που θά περιβάλλανε τό κάθε κτίριο, άθλητικά γήπεδα, πισίνες κτλ. Θά ξεφρέυγανε με τη λύση αυτή άπ' τη μονοτονία των μεγάλων κτιρίων, θά βλέπανε ούρανό, δέντρα, πρασινάδα και θ' άναπνέανε τόν φυσικό άερα.

Βέβαια αυτά για τις πολυ μεγάλες πόλεις. Για τις συνηθισμένες όμως, σαν τη Μυτιλήνη, τι θά γίνει; Δέν συνιστάνε ούτε ούρανοξύστες, ούτε πολυώροφες πολυκατοικίες.

Μιά καινούργια πόλη δέν θά χτισθεί μονάχα για να ικανοποιει τις σύγχρονες ανάγκες. Θά είνε ικανή για να δεχθεί τροποποιήσεις κι' επεκτάσεις, και να μπορει να προσαρμοσθεί στις μελλοντικές αναπτύξεις. Θά περιτριγυρίζεται όλόκληρη από πράσινη ζώνη, με κήπους, άγρους και δάση, και θά επιτυγχάνεται συνδυασμός του αστικού με τό αγροτικό στοιχείο.

Ο άγρότης δέ θά αισθάνεται πνευματική μονωση και θάχει πρόχειρο τόν καταναλωτή για τά προϊόντα του. Ο αστικός εργάτης θά βρίσκει άμεση και φτηνότερη άγορά γεωργικών προϊόντων, άλλαλλαγμένη άπ' τά έξοδα μεταφοράς και τη προμήθεια των μεσαζόντων.

Τό κέντρο της πόλης δέν θ' απέχει άπ' τό πιό άπομακρυσμένο σπίτι περισσότερο από ένα χιλιόμετρο. Σ' αυτό θά βρίσκεται τό δημαρχείο, ή βιβλιοθήκη, ό υγειονομικός σταθμός, πλατεία, θέατρο, χώρος για τη στάθμευση των όχημάτων. Σίον πυρήνα επίσης της πόλης θά είνε έγκαταστημένη ή κεντρική άγορά με τά μεγάλα κα-

«Μέσα σ' αυτόν τό σάλο και τόν κατακλεισμό τό ΕΑΜ — με τά παιδιά της ΕΠΟΝ τά βλαστάρια τ' άγορία μας και με τους άνθους, τά κορίτσια, τις Έπονίτισσες — στάθηκε και πριν και τούτες τις δύσκολες μέρες ή κιβωτός που μας έφερε στο Άραράτ της σωτηρίας μας».

Από τόν λόγο του Νομάρχη μας σγ. Κ. ΦΡΙΑΛΙΓΓΟΥ την τρίτη μέρα της λευτεριάς μας.

ταστήματα. Γύρω από τό πυρήνα θά υπάρχουνε ομάδες κατοικιών, μεγάλα να ποιμε οικοδομικά τετράγωνα. Στο κέντρο κάθε τέτοιου τετραγώνου θά υπάρχουνε έσωτερικές πρασιές, είδος πάρκων, με χώρο για να παίξουν τά παιδιά, υ' εγκαταστάσεις και χησίμα ιδρύματα, λουτρά, αναγνωστήρια, άποχωρητήρια κτλ.

Όσον άφορά τη ρυμοτομία τους οι πόλεις αυτές θά βρίσκονται κοντά στις μεγάλες άρτηρίες, μα δέ θά διασχίζονται άπ' αυτές. Κεντρικοί δρόμοι ξεκινάνε από τό κέντρο προς την περιφέρεια με πλάτος 7 ως 10 μέτρα και μιά πρωτεύουσα άρτηρία διασχίζει,

στο μέσο περίπου, κυκλωτερά την πόλη. Οι υπόλοιποι δρόμοι ανάμεσα στα οικοδομικά τετράγωνα θά είνε στενωτέρου, 5 ως 7 μέτρα. Όλη ή διάταξη θά είνε τέτοια, που να συντομεύεται στο ελάχιστο δυνατό ή μετάβαση από τό ένα σημείο της πόλης στο άλλο και να υπάρχει άπόλυτη άσφάλεια κυκλοφορίας για τους πεζούς.

Οι μελλοντικές αυτές προβλέψεις θά γίνουνε πραγματικότητες όταν εξασφαλίσουν οι λαοί τό ξεσκάβωμα των.

Τίποτα όμως δέν μπορει πιά να σταματήσει την εξέλιξη. Θυμάμαι τό 1936 που μια ομάδα αρχιτεκτονες της Σοβιετικής Ρωσίας περάσε από την Άθήνα. Μιλούσανε για τις σύγχρονες αρχιτεκτονικές κατευθύνσεις του τόπου και ειπάνε: «Η μοντέρνα αρχιτεκτονική άνήκει στο παρελθόν, όπως και εκσίνες που αντικατέστησε».

— Γιατί άραγε σκεφτόνταν έτσι οι Ρώσοι;

Στην άρχή είχαν ανάγκη από στεγάση και μάλιστα γρήγορα. Έγινε αυτό. Αρχίσανε να άποκτούνε κάποια άνεση, και πεθυμήσανε μεγαλύτερη ευμάθεια. Τό πρώτα πρόχειρα εργοστάσια που κτίσανε, αρχίσανε να τά αντικαθιστούνε με νεώτερα, έφοδιασμένα με όμορφες μεγάλες φυτεμένες αύλές, κι' ένα σωφό κομψό για τό προσωπικό. Όταν ό άνθρωπος πεινά θέλει να φάγει, μετά ζητά τη ψυχαγωγία και του άρέσει κι ή καλύτερη έμψυση. Ντύνεται καλύτερα. Τό τρεχούμενο ζεστό νερό του κάνει ευκολώτερο τό πρώιμό λύσιμο στο παγερό χειμώνα, κι' αρχινάει να ενδιαφέρεται και για τά όμορφα παρατετάσματα στο σπίτι του. Διαλέγει τά χρώματα και μέσα του αρχινάει να γεννιέται τό αισθημα του καλού. Είχαν άρχισει και οι Ρώσοι να ζητάνε άπ' τους αρχιτεκτονες των και περισσότερο άπ' τό απαραίτητο. Αρχίσανε να ενδιαφέρονται για τέχνη. Γι' αυτό είχαν φύγει οι νέοι αρχιτεκτονες άπ' τη Ρωσία και γυρίζανε τόν κόσμο όλο για να βρούν στοιχεία έμπνευσης.

Όπως και να είνε, οι πόλεις κι' οι κατοικίες που θά κτισθούν με τά την εξασφάλιση της λαϊκής κυριαρχίας, θά είνε γεμάτες από τά δώρα του πολιτισμού και πάνω σε σχέδια που θά εξυπηρετούνε με τόν απλούστερο τρόπο τις βαθύτερες ανάγκες της ανθρώπινης φύσης: Ήλιο, ούρανό, έκταση και δέντρα.

Η όχτώωρη εργασία δέν θά είνε τότε απαραίτητη. Με τις μηχανές και την καλή διεθεση των προϊόντων, 4 με 5 ώρες παραγωγικής δουλιές τη μέρα θά είνε αρκετές. Για τις υπόλοιπες διαθέσιμες ώρες θά προβλεφθάνε στις μελλοντικές πόλεις ιδρύματα και ελεύθερες εγκαταστάσεις που θά τά χρησιμοποιούνε οι άδελφωμένοι άνθρωποι για να διαπλάσουνε τό σώμα και ν'ανάπτουνε τό πνεύμα τους.

ΓΙΑΝΝΗΣ ΧΑΤΖΗ-ΓΩΑΝΝΟΥ
Αρχιτέκτονας

Ο ΣΥΡΡΕΑΛΙΣΜΟΣ

Στό 4ο τεύχος των «Γραμμάτων» που διευθύνει ο κ. Κλ. Μιμίκος, δημοσιεύθηκε μελέτη του κ. Μάρκου Αύγουστου για τόν συρρεαλισμό, απ' την οποία παραθέτουμε μερικώς περιληπτικές :

«... Φουτουρισμός, κυβισμός, ντανταϊσμός και τὰ παρόμοια, μέσα σὲ λίγα χρόνια τόσα κινήματα, πού στάθηκαν ὅλα ἀκαρπια καὶ περαστικά. Ὁ συρρεαλισμός τελευταῖα ἔρχεται κι' αὐτός σὰ μιὰ συνέχεια στὴν ἴδια κρίση, κι' ὄχι βέβαια γιὰ νὰ τὴ λύσει, παρὰ, ἀντίθετα, νὰ τὴ χειροτερέψει. Ἡ μορφή αὐτὴ τῆς τέχνης εἶνε ἡ ἐξάντληση κ' ἡ ἀποσύνθεση κάθε μορφῆς καὶ δὲν μπορεῖ νὰ ὀρθοποδίσει ἀκριβῶς γιὰ τὴν ἀμορφία τῆς, εἶνε μορφή θνησιματῆ ὅπου φανερώνεται ἡ ἐσχιστὴ ἀμηχανία ἐνὸς ἐξαντλημένου κόσμου».

«... Ἐξακολούθησαν νὰ συνεχίζουν τὴν ἀγони προσπαθεῖ τους, τὴν «ἐπανάστασή» τους, ὅπως κολακεύονται νὰ τὴν ὀνομάζουν· μὰ ἡ ἐπανάστασή τους εἶνε χάρτινη, ἔμεινε ἐπανάσταση τοῦ ἐργαστηρίου, — σὰ νὰ λέμε, τοικιμιά — σὲ μιὰ λεκάνη νερό».

«Ὁ συρρεαλισμός εἶνε ἡ ἐσχιστὴ συνέπεια τοῦ ρομαντισμοῦ. Μὲ τὸ συρρεαλισμὸ ὁ ρομαντισμὸς φτάνει στὴν αὐτοκαταστροφὴ του. Μᾶζι μὲ τ' ἄλλα αἰτία τῆς γενικῆς κρίσης κ' οἱ τάσεις τοῦ ρομαντισμοῦ, τραβηγμένες στὴν ὑπερβολὴ τους, ὀδήγησαν τὴν ποίηση στὸ καταστροφικὸ τέλος τοῦ συρ-

ρεαλισμοῦ».

«Προεπεί νὰ περιμένουμε πὼς μιὰ λυτρωτικὴ ἀντίδραση θὰ μᾶς ἀνεβάσει πάλι ἀπὸ τὴ σκοτεινὴς περιοχῆς τοῦ ὑποσυνειδητοῦ στὸ φῶς τοῦ ἀντικειμενικοῦ κόσμου».

«Μὰ αὐτὸ τὸ εἶδος τῆς ἐλευθερίας πού χαρίζει στὴν ποίηση εἶνε ἡ ἐλευθερία τῆς αὐτοκτονίας».

«Ἡ πνευματικὴ ἐλευθερία ἀκριβῶς πραγματοποιεῖται μὲ τὴ νίκη τοῦ πνεύματος ἀπάνω στὸ ἄμορφο ὕλικὸ καὶ μὲ τὴ δημιουργία τῆς μορφῆς».

«Γιατί, τί εἶνε ἡ τέχνη στὸν πιο ἀπλό καὶ πιο γενικὸ ὀρισμὸ τῆς : ὀργανωμένα αἰσθηματὰ κ' εἰκόνες πού ἀποτελοῦν μιὰν αἰσθητικὴ ἐνότητα, μιὰ λυοικὴ παράσταση· τὸ ὄραμα τοῦ κόσμου ἐκφρασμένο ἀνάμεσα ἀπὸ μιὰ ἰδιοσυγκρασία κι' ἀπὸ μιὰ ψυχικὴ κατάσταση· αἰσθητικὴ μορφή, πού σὰ μορφή ἀποτελεῖ ὀργανικὸ σύνολο».

«Ὁ συρρεαλισμὸς «μπορεῖ νὰ κατὰ ἴχτει πλάϊ στὰ πολλὰ παρόμοια ἀντιλογικὰ κινήματα πού ἀπὸ κάμποσα χρόνια τώρα ὀργιάζουν σ' ὅλη τὴν περιοχὴ τῆς σκέψης· μάλιστα συχνὰ τελευταῖα παρατηρεῖ κανεῖς μιὰν ἀληθινὴ ἐκστρατεία ἀπὸ πολλὲ πλευρῆς ἐναντιὰ στὸ λογικὸ, σὰν ἀνθρώπινη ἰκανότητα μὲ πολὺ περιορισμένη ἀξία».

Ἡ τάση αὐτὴ, νὰ ὑποτιμηθοῦν οἱ λογικῆς δυνάμεις τοῦ ἀνθρώπου πού τὸν ἔκαναν κύ-

ριο τῆς ζωῆς, νὰ ὑποτιμηθεῖ τὸ ἐπιστημονικὸ πνεῦμα, πού ἐπιβάλλει τὴν κυριαρχία τοῦ ἀνθρώπου στὸ φυσικὸ κόσμον καὶ ὀργανώνει τὴ ζωὴ σύμφωνα μὲ τ' ἀνθρώπινα συμφέροντα, ὀδηγεῖ στὸν ἀγνωστικισμὸ ἢ στὴ μυστικοπάθεια, εἰδοεῖ τὸν πρωτογονισμὸ στὴ σκέψη καὶ μετατοπίζει τὴς ἀνθρώπινες τύχες ἀπὸ τ' ἀνθρώπινα χέρια στί; ἐξωανθρώπινες μυστηριακῆς δυνάμεις. Ἀπὸ τὴν ἀποψη αὐτὴ ὁ συρρεαλισμὸς, σὰν ἀπόλυτα ἀντιλογικὴ θεωρία, παίρνει θίση πλάϊ στὰ πιο ἀντιδραστικά καὶ στὰ πιο ἐχθρικά γιὰ τὴν ἀνθρώπινη πρόοδο κινήματα .

Γίνεται ὀλοτέλα ἐρημητικὴ τέχνη κ' ὑπόθεση μυστικὴ ὄχι πιά τῶν ὀλίγων, παρὰ τῶν ἐλαχίστων καὶ τῶν μνημένων· οἱ τεχνίτες ξεμακροῦν ἀπὸ τὸ λαὸ ὅσο ποτὲ κ' ἡ διάσταση μεταξὺ τέχνης καὶ κοινωνίας γίνεται ἀγεφύρωτη. Τὸ κίνημα αὐτὸ εἶνε ἀντικοινωνικὸ καὶ πισσοδρομικὸ, γιατί ἀποκλείνει ὀλοτέλα ἀπὸ τοῖς πολλοῖς τὸν αἰσθητικὸ πλιτισμὸ καὶ τὰ πνευματικὰ ἀγαθὰ καὶ στερεῖ τὸ λαὸ ἀπὸ τῆς σπουδαιότερης πολιτιστικῆς ἐστῆς του· γι' αὐτὸ χαρακτηρίσαμε τὸ συρρεαλισμὸ σὰ συνέχιση καὶ παράξυνση τῆς κρίσης πού παρουσιάζει στὴ τέχνη ὁ ἀτομιστικὸς πλιτισμὸς».

«Ἐνας τόπος, πού ὁ πλιτισμὸς του περιορίζεται σὲ λίγους καὶ δὲν ἀγγίζει τὴς μεγάλες μάζες δὲν μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ πολιτισμένος, κ' ἡ τέχνη, ὅταν δὲν εἶνε ἡ ἐκφραση ἐνὸς πλιτισμοῦ κ' ἐνὸς λαοῦ, χάνει τὴν πλατειὰ σημασία τῆς καὶ γίνεται ὑπόθεση περιορισμένης σημασίας. Τὸ πνεῦμα πού κινεῖ τὸ συρρεαλισμὸ βρίσκεται σὲ πλέρια ἀντίθεση μὲ τὴς ἀδριανῆς καταστάσεις, τῆς πλατειᾶς συνεννόησης τῶν κοινωνικῶν μελῶν, τῆς συμμετοχῆς τοῦ κοινοῦ στὰ πνευματικὰ ἀγαθὰ, τῆς κοινότητος τοῦ πλιτισμοῦ σ' ὅλα τὰ κοινωνικὰ στρώματα».

«Ἡ συρρεαλιστικὴ ποίηση ὄχι μόνο δὲν πετυχαίνει καμιὰν ἀνανέωση, μὰ ἀντίθετα εἶνε τὸ πιο χτυπητὸ φαινόμενον τῆς φθορᾶς μιᾶς τέχνης κ' ἐνὸς

Η ΦΩΝΗ ΤΗΣ ΠΑΤΡΙΔΑΣ

«Ἀντάρτη ζωσε τὸ σπαθὶ καὶ δράξε τὸ ντουφέκι καὶ φεύγα σὲ ψηλά βουνά, σ' ἀπάτητες ραχοῦλες, γιατί ἡ πατρίδα σὲ καλεῖ, καὶ τὰ παλιά λημέρια λησμονημένα κι' ἔρημα, ζητᾶν νὰ ξαναζήσουν».

Ἄφινει ὁ τσέλιγγας τ' ἀρνιά, κρύβ' ὁ ζευγᾶς τ' ἀλέτρι, ἀφίνουν νιοὶ τὰ σπῆτια τους, πατέρες τὰ παιδιά τους, ξεχώνουν, βγάζουν ἀπ' τὴ γῆ λογιῶν-λογιῶν ντουφέκια κι' ὀπλίζονται καὶ φεύγουνε στὰ δάση, στὰ λημέρια.

Βογγᾶνε πάλι τὰ βουνά κι' ἀνατριχιάζ' ὁ κάμπος καὶ ξαναζοῦνε τὴς παλιῆς, τὴς γνώριμῆς τους μέρες πού πολεμοῦσ' ἡ κλεφτουριά στὴ χώρ' ἀπ' ἄκρη σ' ἄκρη ἀπὸ τῆς Μάνης τὰ βουνά ὡς τὴς πλαγῆς τ' Ὀλύμπου.

Ξαναλαλοῦνε τ' ἄρματα κι' ἀντίλαλοι ἀναδίνουν τὸ βροντερό τους μήνυμα, ἀπὸ πλαγιὰ σὲ ράχη κι' ἀπὸ κορφὴ σ' ἀντίκορφο, σ' ὀλόκληρο τὸν κόσμον : «Κάλλιο νὰ ζοῦμε μὲ θεία παρὰ μὲ τοὺς φακίστες».

Ἐποινίης ΔΗΜ. Ν. ΣΑΡΑΝΤΑΚΟΣ

